

**TINDAK TUTUR *INTEROGATIF* WONTEN ING NOVEL *KUMPULE BALUNG PISAH*
ANGGITANIPUN ACHMAD SAEROZI A. M.**

SKRIPSI

Dipunaturaken Dhumateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Minangka Saperangan Prasyarat
Kangge Pikantuk Gelar Sarjana Pendidikan

Dening:

Resy Rozitasari

NIM 16205241011

**JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2020**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan “Tindak Tutur Interogatif Wonten Ing Novel Kumpule Balung Pisah Anggitanipun Achmad Saerozi A.M” menika sampun pikantuk palilah dening *pembimbing* kangge dipunujekaken wonten ing pendadaran.

Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.

NIP 19571231 198303 2 004

PENGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan “Tindak Tutur Interogatif Wonten Ing Novel Kumpule Balung Pisah Anggitanipun Achmad Saerozi A.M.” menika sampun dipunandharaken wonten ing pendadaran sangajengipun Dewan Penguji rikala tanggal 21 April 2020 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI

Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.	Ketua Penguji		30 April 2020
Avi Meilawati, S.Pd. M.A	Sekretaris Penguji		30 April 2020
Dr. Mulyana, M.Hum.	Penguji Utama		27 April 2020

Yogyakarta, 30 April 2020

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Dr. Dra. Sri Harti Widyastuti, M.Hum.

NIP.19621008 198803 2 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan ing ngandhap menika, kula

Nama : Resy Rozitasari

NIM : 16205241011

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

Ngandharaken bilih seratan *skripsi* menika ingkang ndamel kula piyambak. Miturut pamanggih kula seratan *skripsi* menika dereng nate dipuntliti saha dipunuji dening tiyang sanes. Kejawi winten perangan-perangan tartamtu ingkang kula pendhet minangka acuan kanthi adhedhasar tata cara *etika panyeratan karya ilmiah*.

Wedharan menika dipunserat kanthi saestu. Menawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula piyambak.

Yogyakarta, 14 April 2020

Panyerat,

Resy Rozitasari

SESANTI

“Gusti Allah tansah paring pepadhang nalika diperlokaken dening umate”

(Suparto Brata)

PISUNGSUNG

Linambaran pamuji syukur dhumateng ngarsanipun Gusti ingkang Maha Agung, skripsi menika kula pisungsungaken dhumateng tiyang sepuh kula Bapak Paido saha Ibu Siti Surasmiyati ingkang sampun nggulawenthah kanthi katoging tenaga, beya, menapa dene sih katresnan.

PRAWACANA

Puji syukur Alhamdulillah konjuk dhumateng ngarsanipun Gusti Allah ingkang Maha Welas saha Maha Asih, awit welas saha ashipun panaliten kanthi irah-irahan “*Tindak Tutur Interogatif Wonten ing Novel Kumpule Balung Pisah Anggitanipun Achmad Saerozi A.M*” saged kaimpun kangge jangkepi satunggaling sarat minangka kangge pikantuk gelar sarjana pendidikan. Sholawat sarta salam dipunaturaken dhumateng Kanjeng Nabi Muhammad saw ingkang dipunantu-antu safa’atipun.

Panyerat ngaturaken agunging panuwun dhumateng Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum minangka pembimbing kula ingkang sampun tlatos kersa paring bimbingan, piwulang, saha pandonga. Panyeratipun skripsi menika ugi boten saged kalampahan tanpa pambiyantu saha panyengkuyung saking *pihak* sanesipun. Pramila saking menika, panyerat ngaturaken panuwun ingkang tanpa upami dhumateng:

1. Bapak Prof. Dr. Sutrisna Wibawa, M.Pd minangka rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat *skripsi* menika,
2. Ibu Dr. Dra Sri Harti Widyastuti, M. Hum., minangka *dekan* Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan anggenipun kula nyerat *skripsi* menika,
3. Bapak Dr. Afendy Widayat, M. Phil., minangka pangarsa jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring idin anggenipun kula nyerat *skripsi* menika,
4. Bapak saha Ibu dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring mapinten warni kawruh, piwulang miwah panjurung prayogi dhateng panyerat,
5. Tiyang sepuh kula, Bapak Paido saha Ibu Siti Surasmiyati ingkang sampun nggulawenthah kanthi katoging tenaga, beya, sih katresnan saha pandonga dhateng panyerat,
6. Kanca-kanca kulawarga Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring panyengkuyung, pambiyantu saha pandonga dhateng panyerat,
7. Pihak-pihak sanes ingkang boten saged kula sebataken setunggal mbaka setunggal ingkang sampun paring panyengkuyung saha pambiyantu dhateng panyerat anggenipun nyerat *skripsi* menika.

Temtu kemawon anggen kula nyerat skripsi menika dereng saged dipunwastani sampurna. Pramila sedaya pamanggih saha pramayogi dipuntampi kanthi jembaring manah kangge sarana sampurnaning skripsi menika. Mugi-mugi seratan menika saged mupangati dhateng ingkang maos.

Yogyakarta, 14 April 2020

Panyerat,

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Resy Rozitasari', written in a cursive style.

Resy Rozitasari

WOSING ISI

IRAH-IRAHAN.....	i
PASARUJUKAN.....	ii
PANGESAHAN.....	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA.....	vii
PRATELAN ISI	ix
DAFTAR TABEL	xi
DAFTAR BAGAN	xii
DAFTAR LAMPIRAN	xiii
SARINING PANALITEN	xiv

BAB I. PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis	6
C. Watesaning Perkawis	6
D. Wosing Perkawis	7
E. Ancasing Panaliten.....	7
F. Paedahing Panaliten	7
G. Pangertosan	8

BAB II. GEGARAN TEORI

A. Andharan Teori	9
1. Pragmatik	9
2. Konteks	11
3. Aspek Situasi Ujar	15
4. Tindak Tutur	17
5. Jinising Tindak Tutur.....	23
6. Fungsi Tindak Tutur	28
7. Novel.....	33

B. Panaliten Ingkang Jumbuh	35
C. Nalaring Pikir.....	36

BAB III. CARA PANALITEN

A. Jinis Panaliten	38
B. Data saha Sumbering Data.....	38
C. Caranipun Ngempalaken Data	39
D. Pirantining Panaliten	39
E. Caranipun Nganalisi Data	41
F. Caranipun Ngesahaken Data.....	42

BAB IV. ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten.....	43
B. Pirembagan	50
1. Tindak Tutur Langsung Literal	50
a. Fungsi Asertif ngandharaken	50
b. Fungsi Direktif memohon	53
c. Fungsi Direktif merecomendasi.....	55
d. Fungsi Ekspresif panuwun.....	58
e. Fungsi Ekspresif menyalahkan	60
2. Tindak Tutur Boten Langsung Literal	62
a. Fungsi Asertif caos pamrayogi	63
b. Fungsi Asertif sambat	66
c. Fungsi Direktif memesan.....	68
d. Fungsi Direktif mrentah.....	70
e. Fungsi Direktif menasehati	73
f. Fungsi Komisif menawarkan	75
3. Tindak Tutur Langsung Boten Literal	77
a. Fungsi Direktif memohon	77
4. Tindak Tutur Boten Langung Literal.....	79
a. Fungsi Ekspresif menyalahkan	79

BAB IV. PANUTUP

A. Dudutan.....	81
B. Implikasi	81
C. Pamrayogi	82

KAPUSTAKAN	83
-------------------------	----

LAMPIRAN	86
-----------------------	----

DAFTAR TABEL

Tabel 1. : Kriteria kangge nemtokaken fungsipun tindak tutur ilokusi interogatif.....	30
Tabel 2. : Kartu Data.....	40
Tabel 3. : Analisis Data.....	40
Tabel 4. : Jinising tindak tutur saha fungsipun ilokusi interogatif wonten ing novel Kumpule Balung Pisah Anggitanipun Achmad Saerozi A.M	43

DAFTAR BAGAN

Bagan 1. : Konsep nalaring pikir tindak tutur interogatif wonten ing novel Kumpule Balung Pisah Anggitanipun Achmad Saerozi A.M.....	37
---	----

DAFTAR LAMPIRAN

Lampiran 1. : Analisis lokusi, ilokusi, perlokusi saha fungsi ilokusi interogatif wonten ing novel Kumpule Balung Pisah	85
--	----

TINDAK TUTUR *INTROGATIF* WONTEN ING NOVEL KUMPULE BALUNG PISAH ANGGITANIPUN ACHMAD SAEROZI A.M

Resy Rozitasari

NIM 16205241011

SARINING PANALITEN

Panaliten menika gadhah kalih ancas. Ancasing panaliten inggih menika 1) ngandharaken jinising *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A.M 2) ngandharaken fungsipun *ilokusi interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A.M

Panaliten menika kalebet *panaliten deskriptif*. Sumber data ingkang dipunginakaken inggih menika novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A.M. Data saking panaliten menika awujud ukara *interogatif*. Cara ngempalaken *data* wonten ing panaliten menika kanthi migunakaken *teknik* maos-cathet. Pirantining panaliten menika migunakaken kartu data saha tabel analisis. Caranipun ngesahaken data wonten ing panaliten menika kanthi migunakaken *validitas triangulasi teori* kanthi jumbuhaken data kaliyan landhesan *teori* ingkang dipunginakaken.

Asiling panaliten menika kaandharaken jinising *tindak tutur interogatif* saha fungsipun *ilokusi interogatif*. Saking sekawan jinis tindak tutur sedaya kalebet *fungsi ilokusi* ingkang jumbuh kaliyan konteks-ipun. *Tindak tutur langsung literal*; *asertif* ngandharaken, *dirketif* memohon, *direktif merecomendasi*, *ekspresif* panuwun, saha *ekspresif menyalahkan*. *Tindak tutur boten langsung literal*; *asertif* caos pamrayogi, *asertif sambat*, *direktif memesan*, *direktif mrentah*, *direktif menasehati*, *ekspresif menyalahkan*, *komisif menawarkan*. *Tindak tutur langsung boten literal*; *Direktif memohon*. *Tindak tutur boten langsung boten literal*; *ekspresif menyalahkan*.

Pamijining tembung: *Tindak Tutur, Ilokusi, Interogatif*.

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Stephen Ullman (lumantar Sumarsono, 2007: 13) ngandharaken bilih *tindak tutur* menika gayut kaliyan basa minangka sarana ngandharaken *informasi/ pesan* ingkang dipunkajengaken *penutur* dhateng *mitra tutur*. Basa menika mesthinipun medal awujud tumindak utawi *tingkah tutur individual*. *Tindak tutur* menika kaperang dados tigang jinis *tindak tutur*, inggih menika *tindak tutur lokusi*, *tindak tutur ilokusi*, saha *tindak tutur perlokusi*. Wijana (1996:17) ngandharaken bilih *tindak lokusi* inggih menika *tindak tutur* kangge ngandharaken satunggaling perkawis. *Tindak ilokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang gadhah *maksud* saha fungsipun ujar. Miturut Austin (lumantar Nababan, 1987: 4), *tindak ilokusi* menika ukara saking *tuturan* menika minangka tindak basa kados ta, prentah, nimbali, ngandharaken pamanggih utawi pamrayogi, lan sapanunggalipun. *Tindak ilokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang ngandharaken satunggaling perkawis, pitaken, lan sapanunggalipun. Tuladhanipun *tindak tutur ilokusi* ingkang ngandharaken satunggaling perkawis. “Ibuku saweg mriyang” Tuturan menika boten namung gadhah *tindak tutur lokusi* bilih ibunipun saweg sakit ananging ugi gadhah *tindak ilokusi* pepeling dhumateng ibu-ibu PKK bilih ibunipun boten saged rawuh saha nyuwun pikantuk idin boten saged nderek kempalan Ibu-ibu PKK.

Tindak tutur ilokusi dipunpilah dening Searle dados gangsal wujud inggih menika *tindak tutur asertif, tindak tutur direktif, tindak tutur komisif, tindak tutur ekspresif, saha tindak tutur deklaratif*. Salajengipun menika *tindak tutur perlokusi* minangka *efek* saking tuturan penutur.

Jinisipun *tindak tutur* miturut Chaer kaliyan Agustina (2014:56) bilih adhedasar saking *konteks*-ipun, jinising *tindak tutur* saged dipunperang dados kalih warni inggih menika *tindak tutur langsung* kaliyan *tindak tutur boten langsung*. Dene miturut pamanggihipun Wijana (1996:30) *tindak tutur* saged awujud *langsung* kaliyan boten *langsung* saha *literal* kaliyan boten *literal*.

Wonten ngelmu *pragmatik* ingkang nganalisis tuturan menika ugi gatosaken salah satunggaling unsur ingkang wigati wonten ing *tindak tutur* inggih menika *konteks*. Saklebetipun *tuturan*, *konteks* dados dhasaring pangandikan nalika nindakaken *tuturan*. *Konteks* dados dhasar wontenipun *tuturan* amargi saklebetipun *konteks* menika wonten *unsur-unsur* saking *tuturan* kados ta, *penutur, mitra tutur, tema, amanat, papan, makna tuturan*, saha *ancasipun tuturan*. Kejawi menika *tindak tutur* ugi gadhah *fungsi penuturan* tartamtu. *Fungsi penuturan* menika kaperang dados tigang jinis inggih menika *pawarta (deklaratif)*, *pitakenan (interogatif)* saha *prentah (imperatif)*. Miturut Chaer (2010: 79-99) *fungsi-fungsi penuturan* inggih menika kaping sepisan wonten *pawarta (deklaratif)* ngandharaken prajanjian, ngandharaken kaputusan. *Fungsi* kaping kalih menika *fungsi pitakenan (Interogatif)* ingkang dipunperang dados gangsal inggih menika *pitakenan*

nyuwun dipunakeni, pitakenan nyuwun katrangan, pitakenan nyuwun alasan, pitakenan nyuwun pamanggih, saha pitakenan nyuwun katemenan. *Fungsi* salajengipun wonten *fungsi* prentah (*imperatif*) ingkang kaperang dados tiga inggih menika ndhawuhi, pamenging, ugi nyarujuki saha *menolak*.

Saking *fungsi-fungsi* *penuturan* wonten ing inggil *fungsi* *interogatif* utawi pitakenan menika kathah dipunginakaken wonten ing karya sastra kangge gineman *penutur* saha *mitra tutur*. Salah satunggaling karya sastra inggih menika novel ingkang awujud seratan. *Novel* inggih menika satunggaling cariyos *prosa fiktif* ingkang panjangipun tartamtu, nggambaraken tokoh-tokohipun, gerak ugi adegan nyata ingkang *representatif* wonten satunggaling *alur* utawi kedadosan ingkang radi *kacau* utawi *kasut*. Wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun A. Saerozi A.M menika wonten gerak ugi adegan nyata ingkang *representatif* tokohipun. Wonten ing novel menika kathah pacelaton kangge gineman *penutur* kaliyan *mitra tutur*. Wonten ing novel menika kathah pacelaton ingkang ukaranipun *interogatif* utawi pitakenan. Nurhayati (2006: 129-130) *interogatif* utawi pitaken inggih menika ukara ingkang dipundamel kangge *mitra tutur* supados paring *response* ingkang wujudipun wangsulan saking menapa ingkang dipunsuwunaken pirsaa.

Jinisipun *interogatif* miturut Sukesti,dkk (1997:30) *interogatif* kaperang dados tigang jinis inggih menika *interogatif* *keniscayaan*, *interogatif* *alternatif*, saha *interogatif* *informatif*. *Interogatif* *keniscayaan* inggih menika dipunginakaken kangge pitakenan ingkang betahaken wangsulan. *Interogatif*

alternatif inggih menika dipunginakaken kangge pitakenan ingkang dipuntanda *partikel* apa, utawa, saha sing endi. Ingkang pungkasan *interogatif informatif* inggih menika dipunginakaken kangge pitakenan asifat ngandharaken *informasi* kados ta sapa, ngapa, priye, lsp.

Fungsi interogatif miturut Wijana (lumantar Sukesti, dkk 1997:112) *fungsi interogatif* inggih menika pitakenan kangge nyuwun wangsulan saking *mitra tutur* arupi *informatif* utawi *konfirmasi*, ananging menawi dipuntingali saking *konteks-ipun penutur* menika gadhahi maksud tartamtu. Fungsi sanesipun boten namung kangge pitakenan ananging ugi kangge *metapesan*. *Metapesan* inggih menika maksud ingkang dipunngendikaaken *panutur* dhumateng *mitra tutur* ginakaken media sanesipun kados ta pitakenan kangge prentah.

Tindak tutur interogatif wonten ing novel menika utawi pitakenan ingkang *kategori-nipun ilokusi*. *Tindak tutur ilokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang gadhah sipat kangge paring *informasi* saha nindakaken satunggaling kawontenan. *Tindak tutur ilokusi* dipunpilah dening Searle dados gangsal wujud inggih menika *tindak tutur asertif*, *tindak tutur direktif*, *tindak tutur komisif*, *tindak tutur ekspresif*, saha *tindak tutur deklaratif*.

Novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun A. Saerozi A.M menika senadyan sampun dipunterbitaken nalika taun 1978 ananging basanipun ngginaken basa padintenan ingkang gampil dipunpahami dening pamaos. Kanthi katahipun tuturan ing novel menika mila ugi kathah dipunpanggiaken

tuturan-tuturan ingkang kalebet *tindak tutur interogatif* utawi pitakenan. Salah satunggaling tuladha *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun A. Saerozi A.M. Tuladhanipun ing ngandhap menika.

“Njur aku mbok kon priye? mbok kon ikhtiyar priye maneh?

Konteks tuturanipun, tuturan menika dipuntuturaken dening Bapak, *mitra tutur*ipun Ibu. Kadodosanipun wonten griyanipun Bapak lan ibu. Ibu kuciwa dhateng bapak amarga artanipun boten cekap kangge *biaya* wonten ing jaman samenika. Pirembaganipun tuturan wonten ing inggil menika kalebet ukara *interogatif* amargi wonten ing pungkasan ukara ngginakaken tanda (?) lan ngginaken tembung “kepriye”. Tuturan menika kangge paring pitakenan awit pamanggih utawi pamikiran saking *penutur* kangge *mitra tutur* ingkang ngginaken ukara *interogatif*. Ukara ing inggil menika dipundamel kangge pikantuk *responsi* awujud wangsulane utawi ukara ingkang kedah dipunwangsul dening *mitra tutur*. Pirembagan wonten ing inggil menika sami kaliyan pamanggihipun (Nurhayati saha Mulyani, 2006: 129) ingkang ngandharaken bilih ukara pitaken menika kangge pikantuk wangsulane saking mitra tutur inggih menika ibu.

Sasampunipun ngamati kanthi makaping-kaping dipuntektokaken bilih panaliten menika badhe ngandharaken jinising *tindak tutur interogatif* saha fungsipun *tindak ilokusi interogatif* wonten ing Novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achamd Saerozi A.M.

B. Underaning Perkawis

Adhedasar saking dhasaring panaliten saged dipunpendet underaning perkawis ingkang badhe kaandharaken ing ngandhap menika.

1. *Tindak tutur* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.
2. Jinising *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achamd Saerozi A.M.
3. Fungsipun *interogatif* wonten ing wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achamd Saerozi A.M.
4. Fungsipun *ilokusi interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.

C. Watesaning Perkawis

Wonten ing panaliten menika boten sedaya perkawis dipunrembag. Ananing dipunwatesi supados panaliten menika saged sae lan saged tuntas pirembaganipun. Adhedhasar saking undheraning perkawis saged dipunpendhet watesaning perkawis inggih menika.

1. Jinising *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.
2. Fungsipun *ilokusi interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.

D. Wosing Perkawis

Jumbuh kaliyan dhasaring panaliten ing inggil menika, panaliten saged mangertos wosing panaliten menika.

1. Menapa kemawon jinising *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.
2. Menapa kemawon fungsipun *ilokusi interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.

E. Ancasing Perkawis

Jumbuh kaliyan wosing perkawis ing inggil menika, panaliten saged mangertos ancasing perkawis menika.

1. Ngandharaken jinising *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.
2. Ngandharaken fungsipun *ilokusi interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.

F. Paedahing Panaliten

Panaliten menika anggadhahi kalih paedah inggih menika paedah *teoritis* saha paedah *praktis*.

1. Paedah *Teoritis*

Panaliten menika saged dipundadosaken referensi kangge panaliten *pragmatik* salajengipun, mliginipun bab *tindak tutur interogatif* wonten ing novel utawi cerpen, meme Jawi, lsp.

2. Paedah *Praktis*

Panaliten menika saged nambah ngelmu basa, mliginipun bab *pragmatik* kanthi objek panaliten *tindak tutur interogatif* wonten ing novel utawi cerpen, meme Jawi, lsp.

G. Pangertosan

Irah-irahan panaliten menika *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun A. Saerozi A.M. Kangge njumbuhaken dhateng irah-irahan menika, badhe dipunandharaken bab konsep wonten ing ngandhap menika.

1. *Tindak tutur* inggih menika kaprigelan saben tiyang kangge ngandharaken ancasing pangandikan ingkang jumbuh kaliyan *konteks*.
2. *Tindak tutur interogatif* inggih menika ukara ingkang dipundamel kangge pikantuk *responsi* awujud wangsulan utawi ukara ingkang kedah dipunwangsuli dening mitra tutur.
3. Novel Kumpule Balung Pisah novel Jawi anggitanipun A. Saerozi A.M ingkang dipunterbitaken taun 1978. Wonten ing novel menika kathah pacelaton kangge gineman *penutur* kaliyan *mitra tutur*. Wonten ing novel menika kathah pacelaton ingkang ukaranipun *interogatif* utawi pitakenan.

BAB II

GEGARANG TEORI

A. Andharan Teori

1. *Pragmatik*

Mula bukanipun tembung *pragmatik* menika saking basa Jerman '*pragmatisch*' ingkang dipunandharaken dening Emanuel Kant minangka *filosuf* saking Jerman. *Pragmatisch* saking '*pragmaticus*' (basa latin) ingkang tegesipun '*pandai berdagang*' utawi wonten basa Yunani *pragmatikos* saking tembung '*pragma*' ingkang tegesipun 'lelakon' saha '*prasein*' ingkang tegesipun nindakaken satunggaling perkawis (Kridalaksana, 1999; Djajasudarma; 2009).

Miturut Morris (Nababan, 1987: 1), *pragmatik* menika seserepan ingkang gayut kaliyan *unsur-unsur* basa kaliyan ingkang ngginakaken basa menika. Kridalaksana (1984: 159), ngandharaken bilih *pragmatik* inggih menika perangan ngelmu basa ingkang ngrembag sarat-sarat basa, saengga dadosaken *komunikasi* menika saged kalampahan kanthi sae, saha perangan sanesipun ingkang mangaribawani *makna* tuturan. Miturut Nababan (1987: 2), *pragmatik* inggih menika paugeran anggenipun ngginakaken basa. Tegesipun inggih menika, pamilihing basa, *wujud* basa, sarta *makna* ingkang gayut kaliyan *maksud* mangertosi saha *komunikasi*. Dene George Yule (1996: 3) ngandharaken bilih *pragmatik* inggih menika makna ingkang dipunandharaken dening *panutur* sarta dipuntegesi dening *mitra tutur*.

Andharanipun George Yule sami kaliyan Henry Guntur Trigan babagan *pragmatik*. Henry Guntur Trigan (1987: 36) ngandharaken bilih *pragmatik* menika ngelmu basa ingkang ngrembag babagan *makna* wonten ing wicantenan. Parker (lumantar Nadar, 2013: 4), ngandharaken bilih *pragmatik* inggih menika kados pundi basa menika dipunginakaken kangge *komunikasi* sarta *pragmatik* menika boten ngrembag *struktur* basa kanthi cara *internal* ananging *eksternal*. Verhaar (2000: 14), ngandharaken bilih *pragmatik* inggih menika perangan ngelmu basa ingkang ngrembag babagan *struktur* basa minangka *sarana komunikasi* antawisipun *panutur* kaliyan *mitra tutur* minangka tandha-tandha basa.

I Dewa Putu Wijaya (lumantar Mulyana, 2005: 78), ugi ngandharaken pangertosan saking *pragmatik*, bilih *pragmatik* menika ngelmu ingkang ngrembag kados pundi *penutur* saha *mitra tutur* menika saged mangertosi tuturan kanthi *konteks* ingkang trep kaliyan kahanan tuturan. Leech (1993: 8), *pragmatik* inggih menika ngelmu babagan *makna* ingkang gayut kaliyan kawontenan nalika pirembagan. Kawontenan nalika pirembagan menika antawisipun panutur saha *mitra tutur*, *konteks tuturan*, ancasipun *tuturan*, *tuturan* menika awujud tumindak, saha tuturan menika asiling tumindak *verbal*.

Saking pamanggihipun para ahli kasebat ing nginggil *pragmatik* inggih menika ngelmu basa ingkang ngrembag *maksud* tuturan ingkang gayut kaliyan *konteks* wonten ing *wacana* ingkang dipunandharaken dening *panutur* saha dipuntampi dening *mitra tutur*-ipun. Asiling panampi awujud *response* utawi tumindak kangge *penutur*.

2. *Konteks*

Konteks menika dhasaring pangertosan nalika *komunikasi* antawisipun *penutur* saha *mitra tutur* minangka panganggening basa (Mulyana, 2004:21). *Konteks* saged dipundadosaken sebab wicantenan menika katindakaken. Sedaya ingkang gayut kaliyan *tuturan* menika ugi gadhah gegayutan kaliyan *konteks* ingkang mangaribawani wontenipun *tuturan*.

Pamanggihipun Alwi hasan sami kaliyan pamanggih Anton M. Moeliono saha Samsuri (lumantar Mulyana, 2005:23) bilih *konteks* menika kaperang dados piten-piten *aspek* inggih menika kahanan, pamicara, pamireng, wekdal, papan, *babak*, *topik*, perkawis, wujud, *amanat*, saha *kode sasaran*.

Saking andharanipun para ahli kasebat saged dipunpendhet dudutan bilih *konteks* inggih menika dhasaring pangertosan nalika *komunikasi* antawisipun *penutur* saha *mitra tutur* ingkang gayut kaliyan piten-piten *aspek* inggih menika wekdal, papan, *adegan*, *topik*, perkawis, wujud, *amanat*, saha *kode sasaran*.

Woten *terminology* Dell Hymes (lumantar Mulyana, 2005:23) peranan konteks menika wonten 8 inggih menika *setting and scene*, *participant*, *end*, *act sequences*, *key*, *instrumentalis*, *norms*, saha *genre*. Supados langkung gampil anggenipun mangertos perangan-perangan menika Hymes dadosaken *aspek-aspek* menika dados *akronim* *SPEAKING*. Pangetosan saking *SPEAKING* badhe dipunrembag woten ing ngandhap menika.

S (*setting and scene*), menika kaperang dados latar *fisik* saha latar *psikis* (swasana). *Setting* menika ngandhut pangertosan papan saha wekdal nalika *komunikasi*. *Scene* menika swasana *psikologis* ingkang wonten ing *komunikasi*. Bedanipun papan, wekdal saha swasana tuturan menika dadosaken wontenipun *variasi* basa. Tuladhanipun papan menika kados ta panggenan, wekdal menika kadosta enjing, ndalu, lsp. Wondene swasana menika kados ta nalika duka, bungah, sedhih.

P (*participant*) menika kaperang dados *penutur*, *mitra tutur* saha pamireng saha tiyang ingkang dipundadosaken *objek* pirembagan. Perangan-perangan ingkang gayut kaliyan peranan *participant* kadosta *status sosial*, *pendidikan*, *yuswa*, lan sapanunggalanipun, menika ugi dadaos peranan ingkang wigati nalika *penutur* ngandharaken tuturanipun. Tuladhanipun lare ingkang ngginaaken basa menawi matur kaliyan tiyang sepuhipun menika beda malih menawi lare micara kaliyan kanca-kancanipun.

E (*end*) menika asiling *tuturan* ingkang dipunkajengaken nalika *komunikasi* saha ancasipun ingkang dipunkajengaken saking *tuturan* menika. Saben *penutur* menika ngersakaken panyaruwe utawi pamrayogi saking menapa ingkang sampun dipunandharaken *penutur*. Saking andharan wonten ing inggil tuladhanipun ancas ingkang gayut kaliyan *pandangan* tiyang-tiyang ingkang gayut kaliyan prastawa *tuturan*

A (*act sequences*), menika awujud *pesan* saha wosing *pesan*. Wosipun *pesan* menika kaandharaken mawi *wujud pesan*. Wujudipun *pesan* menika arupi *lokusi*,

ilokusi, saha *perlokusi*. Wujudipun *pesan* ingkang dipunginakaken *penutur* menika dipuntemtokaken saking wosing *pesan* ingkang dipunandharaken saha kangge nemtokaken asiling panyaruwe saking *mitra tutur*-ipun. Tuladhanipun tiyang ingkang wonten ing prastawa *tutur* menika mangertosi bab ingkang dipunrembag.

K (key), menika awujud *nada*, sikep, swasana kangge ngandharaken *tingkat formalitas* wicantenan. Tuladhanipun: *santai*, *akrab*.

I (instrumentalis), saklebetipun *instrumentalis* menika wonten *channels* (*saluran* ingkang dipunpilih) saha *form of speech* (*wujud tuturan*). Tegesipun *instrumentalis* menika sarana ingkang dipunginakaken wonten ing *tuturan*, umpaminipun cara lesan, seratan, layang, *radio*, lan sapanunggalanipun.

N (norms), menika paugeran ingkang matesi nalika wicantenan. *Norms* dipunperang dados *norms interaksi* saha *norms interpretasi*. Nalika wicantenan kedah gatosaken menapa kemawon ingkang kedah dipundadosaken *objek* wicantenan, menapa ingkang dipunkersaaken nalika wicantenan saha menapa ingkang boten pareng dipunandharaken nalika wicantenan.

G (genre), saged dipuntegesi *register*, *wujud wacana*, *ragam bahasa*, lan sapanunggalanipun. *Wujud-wujud* menika ingkang dados bedaning basa. Tuladhanipun saking *genre* menika wonten geguritan, *mitos*, *dongeng*, *peribahasa*, *tekateki*, *kutukan*, *donga*, *ceramah*, lsp.

Saking andaharan babagan pangertosan *konteks* ing inggil menika, wonten ing panaliten menika panaliti ngginakaken *teori-nipun* Hymes. Panaliten menika ngginakaken *teori konteks* andharanipun Hymes kangge mangertosi dhasaring pangandika ing satunggaling pirembagan.

3. *Aspek Situasi Ujar*

Miturut Leech (2015: 19-21) ngandharaken menapa kemawon perangan ingkang dados tetimbangan nalika ngrembag bab *pragmatik* menika awujud *penutur* kaliyan *mitra tutur-ipun*, *konteks tuturan*, ancasipun satunggaling *tuturan*, *tuturan* minangka wujud tumindak utawi *kegiatan*, saha *tuturan* minangka wujud *tindak verbal*. Sedaya perangan saged dados *acuan* bab *pragmatik*. Wonten ing ngandhap menika andharan bab *aspek-aspek situasi ujaran*.

a. *Penutur saha mitra tutur*

Wonten ing satunggal *ujaran* kedah wonten *penutur* saha *mitra tutur*. Katrangan menika ngewrat *implikasi* bilih *pragmatik* boten namung winates kaliyan basa lisan ananging ugi basa awujud seratan. Leech ngandharaken bilih *penutur* inggih menika P1 wondene tiyang ingkang mirengaken inggih menika *mitra tutur* P2.

b. *Konteks tuturan*

Konteks tuturan panaliten *linguistik* inggih menika sedaya *aspek fisik* utawi *setting sosial* ingkang gayut kaliyan *tuturan*. Wonten ing *pragmatik konteks* inggih menika

sedaya *latar belakang pengetahuan* ingkang dipunmangertosi kaliyan *penutur* saha *mitra tutur*.

c. *Ancasipun tuturan*

Sedaya wujud *tuturan* ingkang dipunandharaken dening *penutur* menika gadhah *maksud* saha *ancas tartamtu*. Wonten gegayutan menika maneka warni wujudipun saged dipunginaken kangge wujud *tuturan* ingkang ngandharaken *maksud* ingkang sami.

d. *Tuturan minangka wujud tumindak utawi kegiatan*

Pragmatik gayut kaliyan tindak *verbal* ingkang kadadosan wonten kahanan tartamtu. Gayut kaliyan tindak *verbal* menika *pragmatik* nganalisis basa wonten *tingkatan* ingkang langkung cetha tinimbang tata basa. *Tuturan* minangka *proses* basa *verbal* ingkang langkung cetha tinimbang tata basa tegesipun wonten *penutur*, *mitra tutur*, wekdal ingkang dipunginakaken saha papanipun nalika *tuturan*.

e. *Tuturan miangka wujud tindak verbal*

Tuturan miangka wujud *tindak verbal* inggih menika *tuturan* minangka asil saking tumindak. Tumindak manungsa kaperang dados kalih inggih menika *tindakan verbal* saha *tindakan nonverbal*. Tindak *verbal* inggih menika tumindak ingkang ngginaken tetembungan utawi basa. Tindak *nonverbal* inggih menika tumindak ingkang boten ngginaken tetembungan utawi basa.

4. *Tindak Tutur*

Wicantenan ing pasrawungan wonten *penutur* saha *mitra tutur*. Wicantenan menika wonten sambung rapetipun antawisipun *penutur* saha *mitra tutur* amargi wonten pasrawungan penutur ngandharaken perkawis dhateng *mitra tutur*. Miturut Purwo (1990: 19) bilih wonten ing salebeting wicantenan antawisipun *penutur* saha *mitra tutur* boten namung ngandharaken ukara nanging ugi nindakaken tumindak. Wicantenan kanthi tumindak ing salebeting *ujaran* menika dipunwastani *tindak tutur*.

Miturut Chaer saha Leoni (2010: 50) ngandharaken bilih *tindak tutur* minangka tandha *pribadhi*, ingkang asipat *psikologis*, saha nemtokaken basa saking *penutur* nalika ngadhepi kawontenan tartamtu. Wonten *tindak tutur* langkung dipuntingali tegesing tumindak ing *tuturan*. *Tindak tutur* menika patraping lelampahan *sosial* ingkang wonten sambung rapetipun kaliyan tiyang-tiyang ingkang sami wicantenan ing kawontenan saha panggenan tartamtu.

Miturut pamanggihipun Austin (2011: 280) bilih sedaya *tuturan* menika wujuding tumindak saha boten namung ngandharaken ngengingi donya. Sedaya tuturan kalawau boten namung awujud tuturan kemawon nanging ugi awujud tumindak ingkang saged ndayani *mitra tutur* supados nindakaken tumindak. Adhedhasar pamanggihipun Nurgiyantoro (2010: 312) ngandharaken bilih wujuding wicantenan ingkang asipat *pragmatik* menika wicantenan ingkang gesang saha limrah sanajan perkawis menika wonten novel, ateges wicantenan menika jumbuh kaliyan *konteks* panganggenipun, wicantenan ingkang memper utawi nggambaraken kados

kawontenan sanyatanipun gayut kaliyan panganggening basa. Wonten rembagan *tindak tutur* kedah mangertos wigatosing *konteks* pangandikan. *Konteks* tutur menika ingkang dados *latar/setting* sosial antawisipun *penutur* saha *mitra tutur* nalika pangandikan.

Saking pamanggihipun para *ahli* saged dipunpendhet bilih *tindak tutur* menika sedaya ingkang dipuntindakaken manungsa awujud pangandikan ingkang dipunjangkepi tumindak saha laras kaliyan *konteks ujaran*. *Tindak tutur* menika nggatosaken tumindak ing ujaran ingkang jumbuh kaliyan *konteks* ujaranipun. *Tindak tutur* kaperang dados tigang inggih menika *lokusi*, *ilokusi* saha *perlokusi*. Wonten ing ngandhap menika *tindak tutur lokusi*, *ilokusi* saha *perlokusi*.

a. *Lokusi*

Mulyana (2005: 81) ngandharken bilih *tindak lokusi* inggih menika dhasaring *makna* utawi *referensi* saking ukara tuturan. Tuturan *lokusi* inggih menika tuturan ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken satunggaling perkawis menapa ingkang dipunkajengaken *penutur*. Ukrananipun awujud *proposisi* saking *subjek (topik)* saha *predikat (komentar)*.

Chaer saha Leonie Agustina (1995: 69) ngandahraken bilih *tindak tutur lokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang ngandharaken satunggaling perkawis ateges micara utawi *tindak tutur* awujud ukara ingkang anggadhahi *makna* sarta saged

dipunmangertosi. Supados langkung mangetos ngandhap menika tuladha *tuturan* ingkang anggadhahi wujud *tindak tutur lokusi*.

(1) Tuladha: “Yuswanipun simbah putri 70 taun”.

Tuturan (1) ing inggil menika kalebet *tindak tutur lokusi* amargi *tuturan* menika ancasipun namung ngandharaken. Ngandharaken piyambakipun gadhah simbah ingkang yuswanipun sampun 70 taun. Tutuan ing inggil menika boten gadhah niat menapa-menapa kajaba namung ngandharaken.

Saking andharan para ahli saged dipunpendhet dudutan bilih *tindak tutur lokusi* inggih menika *tuturan* ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken satunggaling perkawis ingkang dipunmangertosi makna saha *struktur*-ipun dening *mitratutur*-ipun.

b. *Ilokusi*

Mulyana (2005: 81) ngandharaken bilih *tindak tutur ilokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang wosipun ngandharaken satunggaling perkawis. Jinis *komunikasi tindak ilokusi* menika awujud *interpersonal*, menawi ngandhut babagan tumindak. Miturut Austin (lumantar Nababan, 1987: 4), *tindak ilokusi* inggih menika ukara saking tuturan menika minangka tindak basa, kadas ta, prentah, nimbali, ngandharaken pamanggih utawi pamrayogi, lan sapanunggalanipun. *Tindak ilokusi* inggih menika tindak tutur ingkang ngandharaken satunggaling perkawis, janji, pitaken, lan sapanunggalanipun. Wijana (1996: 18) ngandharaken bilih *tindak ilokusi* menika “*the act of do something*”.

Tegesipun inggih menika tindak tutur supados *mitra tutur* damel *response* kaliyan menapa ingkang *penutur* kajengaken.

Gudai (1989: 92) ngandharaken *tindak ilokusi* inggih menika sipat tuturan ingkang dipunandharaken dening *penutur* kanthi *intonasi* wonten *konteks* tartamtu awujud pepenginan refleksif *penutur* dhumateng *mitra tutur*-ipun. Supados langkung mangertos ngandhap menika tuladha tuturan ingkang anggadhahi wujud *tindak tutur ilokusi*.

(2) Tuladha: “Duwe minyak angin ora?”

Tuturan (2) ing inggil menika kalebet *tindak tutur ilokusi* amargi tuturan menika boten namung gadhah *tindak lokusi* bilih pitakenan minyak angin kaliyan *mitra tutur* ananging ugi gadhah *tindak tutur ilokusi* paring pepenginan awujud prentah dhumateng *mitra tutur* supados mendhetaken minyak angin kangge *panutur*.

Saking andharan para ahli saged dipunpendhet dudutan bilih *tindak ilokusi* inggih menika *tindak tutur* saking *penutur* dhumateng *mitra tutur* ingkang wujudipun pepenginan saking *penutur* kanthi ukara prentah, nimbali, ngandharaken perkawis, paring pamrayogi, janji, pitaken, atur suwun, ingkang sipatipun *komunikatif*.

c. *Perlokusi*

Mulyana (2005: 81) ngandharaken bilih *tindak perlokusi* inggih menika asiling tuturan awujud tumindak utawi *response* saking pamireng. Saklebeting tuturan menika anggadhahi *maksud* ingkang dipunkajengaken *penutur*. Miturut Austin (lumantar

Nababan, 1987: 4), *tindak perlokusi* inggih menika *efek* utawi asiling ujaran saking *penutur* dhateng *mitra tutur*. Wijana (1996: 19) ngandharaken bilih *tindak perlokusi* inggih menika *tindak tutur* ingkang ancasipun paring *efek* dhateng *mitra tutur* saking menapa ingkang *penutur* tuturaken.

Gudai (1989: 93) ngandharaken bilih *efek* saking *tindak perlokusi* menika awujud pamireng nindhaken satunggaling perkawis saking menapa ingkang *penutur* andharaken. Ancasipun *efek* menika anggadhai pangertosan bilih *penutur* ngandharaken tuturan supados kekajenganipun *penutur* dipuntindakkaken, pitakenan *penutur* dipunwangsul, pamenging *penutur* dipungatosaken, lan sapanunggalanipun.

Chaer saha Agustina (1995: 70) ngandharken bilih *tindak perlokusi* inggih menika *tindak tutur* saking *penutur* ingkang gayut kaliyan sikep *nonlinguistik* saking *penutur*. Supados langkung mangetos ngandhap menika tuladha tuturan ingkang anggadhai *tindak tutur perlokusi*.

(3) Tuladha: “Buk, sepatuku wis jebol”

Tuturan (3) menika biasanipun dipunucapaken dening anak dhumateng ibunipun. Tuturan menika boten namung paring gadhah *lokusi* bilih sepatunipun sampun rusak, ananging gadhah *ilokusi* mrentah ibu supados dipuntumbasaken sepatu ingkang enggal saha *perlokusinipun* ibu mundhutaken sepatu kangge putanipun.

Saking andharan para ahli saged dipunpendhet dudutan bilih *tindak perlokusi* inggih menika *efek* saking tuturan *penutur* dhateng *mitra tutur* ingkang anggadhai ancas supados kekajenganipu *penutur* menika dipuntindakaken.

5. Jinising Tindak Tutur

Chaer Kaliyan Agustina (2014:56) mratelaken bilih adhedhasar saking *konteks*-ipun, jinising *tindak tutur* saged dipunperang dados kalih warni inggih menika *tindak tutur langsung* kaliyan *tindak tutur boten langsung*. Dene miturut pamanggihipun Wijana (1996:30) *tindak tutur* saged awujud *langsung* kaliyan *boten langsung*, saha *literal* kaliyan *boten literal*.

Tindak tutur langsung miturut Nadar (2009:19) inggih menika pangandikan ingkang jumbuh kaliyan *modus* ukaranipun kados ta ukara cariyos kangge nyariosaken pawartos, ukara pakon kangge ndhawuhi utawi ngajak utawi nyuwun pambiyantu, dene ukara piataken kangge nyuwun pirsu. Pangandika kados ta “Kutha Sala wonten pundi?” minangka tuladha saking *tindak tutur langsung*. Tuladha *tindak tutur langsung* sanesipun kados ing ngandhap menika:

Panggenan : *Ruang kelas* nalika saweg wonten pasinaon.

Guru : Ketua kelas, tulung jupukke *spidol* !

Ketua kelas : Inggih Pak kula pendhetaken.

Ukara ingkang dipunginemaken dening Guru menika *modus*-ipun ukara pakon.

Dene ancasipun saking pangandikan Guru inggih menika ndhawuhi muridipun supados

mendhetaken *spidol*. Ukara ingkang dipunginemaken Guru kaliyan ancasipun sampun jumbuh kaliyan *modus*-ipun. Pramila ukara menika kalebet *tindak tutur langsung*.

Tindak tutur boten *langsung* miturut Nadar (2009:19) inggih menika pangandikan ingkang boten jumbuh kaliyan *modus* ukaranipun, pramila ancasipun *tindak tutur* boten *langsung* saged maneka warni saha gumantung kaliyan *konteks* utawi swasananipun. Tuladhanipun pangandikan “Nengdi klambiku?” menawi ingkang ngendika menika ndara lajeng ingkang dipunajak ngendika menika rewangipun, pramila anacsipun ingkang ndara ndhawuhi rewangipun supados mendhetaken utawi madosaken klambinipun. Tuladha sanesipun inggih menika:

Panggenan : *Ruang kelas* nalika saweg wonten pasinaon.

Guru : *Spidol* tulise entek, ya?

Ketua kelas : Inggih Pak, kula pendhetaken samenika.

Tuladha ing inggil menika sejatosipun ukara pitakenan, ananging ancasipun boten kangge ndawuhi tiyang ingkang dipunajak ngendikan. Pramila tuladha ing inggil menika minangka *tindak tutur* boten langsung.

Tindak tutur literal miturut Wijana (lumantar Nadar, 2009:19) inggih menika *tindak tutur* ingkang maksudipun sami kaliyan maknanipun tembung-tembung ingkang ndadaosaken *tuturan* menika. Tuladhanipun menawi wonten tiyang ingkang sampun dhahar ngantos telas gangsal piring sekul kaliyan lawuhipun lajeng tiyang kala wau ngendika “Kula sampun tuwuk” pramila tiyang kalawau sayektos badhe ngendika

kados mekaten. Tegesipun menapa ingkang dipunngendikaaken jumbuh kaliyan swasana kaliyan kawontenanipun.

Dene *tindak tutur* boten *literal* inggih menika *tindak tutur* ingkang maksudipun boten sami kaliyan maknanipun saking tembung-tembung ingkang ndadosaken *tuturan* menika. Wonten pangandikan “Kula remen kaliyan ujian basa *Inggris* kalawau” ingkang dipunngendikaaken kaliyan mahasiswa ingkang dereng nate lulus ujian basa *inggris* kaliyan ingkang lemah sanget ing *mata kuliah* menika sanes pangandikan ingkang jumbuh kaliyan ingkang dipunkajengaken dening mahasiswa ingkang ngendika menika. Pramila pangandikan menika kalebet *tindak tutur* boten *literal*.

Adhedhasar jinising *tindak tutur* saged dipuntingali saking *sudut pandang* langsung/boten langsung sarta *literal*/boten *literal*. Jinising *tindak tutur* kalawau dening Wijana (1996:33) dipungathukaken utawi dipun-*interseksi* dados:

a. *Tindak Tutur Langsung Literal*

Tindak tutur menika saged dipunpanggiaken tuladhanipun wonten tuturan menika “Tulung jupuke minyak angin! Aku mumet banget.” Tuturan ingkang dipunngendikakaken dening *penutur* dhateng *mitra tutur*-ipun menika kalebet *tindak tutur langsung literal* amargi *penutur* ngginakaken *modus* ukara pakon kangge ndhawuhi *mitra tutur*-ipun. Tiyang ingkang ngendika menika sayektos ngersakaken dipunpendhetaken minyak amargi sampun ngraosaken mumet. Adhedhasar tuladha wonten nginggil saged dipunmangertosi bilih *tindak tutur langsung literal* inggih

menika *tindak tutur* ingkang *modus* saha maknanipun sami kaliyan maksud utawi suraosipun saking tuturan kasebut.

b. *Tindak Tutur Boten Langsung Literal*

Tuladhanipun saking *kelompok* menika saged dipunpanggihaken ing swasana menika. Salah sawijining kulawarga saweg dhahar sesarengan. Bapakipun ngersakaken tempe, ananging wadhahipun tempe menika tebih saking piyambakipun. Bapak lajeng ngendika dhateng ibu, “Bu, oleh njaluk tempene?” Pangandhikanipun bapak dhateng ibu menika kalebet tuturan *literal* amargi panic leres menawi bapak menika ngersakaken tempe, kabuktekaken saking tembung ‘njaluk’. Ananging panggandikan menika ugi kalebet tuturan boten *langsung* amargi bapak ngginakaken ukara pitakenan kangge ndhawuhi ibu supados mendhetaken tempe. Adhedhasar tuldha wonten nginggil saged dipunmangetosi bilih *tindak tutur* boten *langsung literal* inggih menika *tindak tutur* ingkang *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun tuturan menika, ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika.

c. *Tindak Tutur Langsung Boten Literal*

Tindak tutur menika saged dipunpanggihaken tuladhanipun wonten pangandikan menika. *Konteks*-ipun wonten mahasiswa ingkang pikantuk biji B ing *mata kuliah Sociolinguistik*, lajeng piyambakipun ngendika dhateng kancanipun”Wah, aku wurung meneh neng ujian *sociolinguistik*. Aku mung entuk biji B.” Pangandikanipun

mahasiswa dhateng kancanipun menika sanes *tindak tutur literal*, amargi ingkang dipunkajengaken inggih menika *lulus* sanes wurung. Ananging kanthi mekaten, pangandikan kalawau minangka *tindak tutur langsung* amargi ngginakaken ukara cariyos kangge ngandharaken asiling ujian *sosiolinguistik* dhateng kanca-kancanipun. Adhedhasar tuladha wonten nginggil saged dipunmangertosi bilih *tindak tutur langsung* boten *literal* inggih menika *tindak tutur* ingkang *modus* ukaranipun jumbuh kaliyan *maksud* utawi suraosipun, ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken kangge ndadosaken ukara menika maknanipun boten trep kaliyan suraosipun tuturan kasebut.

d. *Tindak Tutur Boten Langsung Boten Literal*

Tuladhanipun saking *kelompok* menika saged dipunpangguhaken ing *tuturan* menika. *Konteks*-ipun wonten satunggaling Ibu saweg ngendika kaliyan putranipun ingkang badhe nindakaken ulangan. Pangandikanipun kados mekaten. “Terus wae nonton TV, sesuk rak ya isa nggarap ulangan.” Pangandikanipun Ibu tumrap putranipun menika sanes *tuturan literal* amargi maksudipun tuturan sajatosipun boten kados mekaten. Ibu ngajengaken supados putanipun leren anggenipun nonton TV amargi benjing wonten *ulangan*. Pangandikanipun Ibu kalawau ugi sanes *tuturan langsung*, amargi ukara ingkang dipunginakaken ukara cariyos. Dene maksudipun inggih menika ndahwuhi. Adhedhasar tuladha wonten nginggil saged dipunmangertosi bilih *tindak tutur* boten *langsung* boten *literal* menika *tindak tutur* ingkang *modus* saha

makna ukaranipun boten jumbuh kaliyan suraosipun ingkang badhe dipunngendikakaken.

6. *Fungsi Tindak Tutur*

Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36) ngrantam *tindak tutur ilokusi* wonten gangsal werni wujud tuturan ingkang saben werni gadhah *fungsi komunikatif*. *Fungsi* menika namung dipungadhahi dening *ilokusi* asipat ngandharaken boten wonten maksud napa-napa saha *perlokusi* menika wujud saking *efek* ingkang tuturan. Gangsal werni *fungsi ilokusi* menika badhe kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. *Asertif*

Asertif (Assertives) inggih menika wujud ingkang ngiket *penutur* wonten ing *proporsi* ungkapan ingkang leres, tuladhanipun ngandharaken (*stting*), suka pamrayogi (*suggerting*), ngapusi (*boasting*), mengeluh (*complaining*), saha mengklaim (*claming*)

2. *Direktif*

Direktif (directives) inggih menika wujud tuturan ingkang ancasing *penutur* supados *mitra tutur* nglajengaken *tindakan*, tuladhanipun *memesan (ordering)*, mrentah (*commanding*), *memohon (requesting)*, *menasehati (advising)*, saha *merecomendasi (recommending)*.

3. *Ekspresif*

Ekspresif (Ekspresives) inggih menika wujud tuturan ingkang gadhah fungsi kangge ngandharaken *tindak tutur psikologis penutur* dhumateng setunggal kawontenan. Tuladhanipun *berterima kasih (thanking)*, *memberi selamat (congratulation)*, *minta maaf (pardoning)*, *menyalahkan (blaming)*, *memuji (praising)*, saha *bela sungkawa (condoling)*.

4. *Komisif*

Komisif (commissives) inggih menika wujud tuturan ingkang gadhah fungsi kangge ngandharaken *janji utawi penawaran*, tuladhanipun *berjanji (promising)* saha *menawarkan sesuatu (offering)*.

5. *Deklaratif*

Deklaratif (declarations) inggih menika wujud tuturan ingkang gayutaken wosing tuturan kaliyan kanyatan, tuladhanipun *pasrah (resigning)*, *memecat (dismissing)*, *membabtis (christening)*, *memberi nama (naming)*, *mengangkat (appointing)*, *mengucilkan (excomunacatting)*, saha *menghukum (sentencing)*.

Kangge ngampilaken nindakaken panaliten menika, panaliten damel *kriteria*. *Kriteria* menika dipundamel kangge mbiyantu panaliti anggenipun ngglompokaken tuturan wonten ing salebeting Novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A.M menika kalebet fungsipun *tindak tutur ilokusi interogatif*. *Kriteria*

ingkang dipundhamel wonten ing ngandhap saking pamanggih Searle wonten ing (Rahadi, 2005: 36).

Tabel 1. *Kriteria kangge nemtokaken fungsipun Tindak Tutur ilokusi interogatif*

No.	<i>Fungsi tindak tutur ilokusi interogatif</i>	<i>Kriteria</i>
1.	<i>Asertif</i>	a. Ngandharaken (Katitik saking andharan saking <i>penutur</i> saged ndamel <i>mitra tutur</i> mangertosi sedaya <i>informasinipun</i>). b. Caos pamrayogi (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken caos pamrayogi kadosta prayogi, sabar, nggugu). c. Ngapusi (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken ngapusi kadosta kandha sing ora nyata) d. Sambat (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken sambat kadosta judheg, angel, ngrekasa, gela, mangkelke.) e. Nuntut (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken nuntut kadosta enggal, nek ora, dituruti, golek adil).
2.	<i>Direktif</i>	a. <i>Memesan</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>memesan</i> kadosta dedamel, peksan) b. Mrentah (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken mrentah kadosta nyuwun tulung)

		c. <i>Memohon</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>memohon</i> kadosta nyuwun pangapura) d. <i>Menasehati</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken kadosta <i>teguran, penunjuk, saha peringatan</i>) e. <i>Merecomendasi</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>merecomendasi</i> kadota saran, <i>membenarkan</i>)
3.	<i>Ekspresif</i>	a. Panuwun (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken panuwun kadosta matur nuwun, nuwun) b. <i>Memberi selamat</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>memberi selamat</i> kadosta wilujeng, sugeng) c. Nyuwun Pangapunten (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken nyuwun pangapunten kadosta ngapura) d. <i>Menyalahkan</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>menyalahkan</i> kadosta kowe to mesti, kowe weruh ora mau yen, ngapusi to kowe, mesthi ngono) e. Memuji (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken memuji kadosta apik, sae, pinter)

		f. Bela sungkawa (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken bela sungkawa kadosta mugi-mugi)
4.	<i>Komisif</i>	a. <i>Janji</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>janji</i> kadosta <i>datang tepat waktu</i>.) b. <i>Menawarkan</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>tawaran</i> kadosta tawi, niat, sumpah)
5.	<i>Deklartif</i>	a. <i>Pasrah</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>pasrah</i> kadosta sumarah, asrah) b. <i>Mecat</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken mecat kadosta mecat dados guru, mecat karyawan) c. <i>Maringi baptis</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken maringi baptis ing greja) d. <i>Maringi nama</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken maringi nama kadosta nama lare) e. <i>Mengangkat</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>mengangkat</i> kadosta diunggahake pangkate, didadekake priyayi) f. <i>Mengucilkan</i> (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken <i>mengucilkan</i>

		kadosta boten dipunkersakake, boten dipunkarepake) g. Paring ukum (Katitik saking satuan lingual ingkang nedahaken ukum kadosta polisi nyukani <i>hukuman</i>)
--	--	---

7. *Novel*

Novel utawi asring dipunsebat *roman* inggih menika satunggaling cariyos *prosa fiktif* ingkang panjangipun tartamtu, ngambararaken tokoh-tokohipun, gerak ugi *adegan* nyata ingkang *representatif* wonten satunggaling *alur* utawi kadadosan ingkang radi *kacau* utawi *kasut*. *Novel* menika gadhah *ciri* gumantung saking tokohipun, ngandharaken langkung saking setunggal *impresi*, ngandharaken langkung saking setunggal *efek*, ugi ngandharaken langkung saking setunggal *emosi* (Tarigan, 1991: 164-165).

Novel ugi gadhah pangertosan minangka satunggaling karangan *prosa* ingkang wonten *rangkaian* cariyos pagesanganipun satunggaling tiyang kaliyan tiyang sanes ing sakiwa tengenipun kanthi *menonjolkan* utawi ngetingalaken watak ugi sipat pelaku. Pramila *novel* menika minangka salah satunggaling *jenis karya sastra* ingkang dipunserat kanthi *naratif* ugi gadhah *konflik* tartamtu wonten ing cariyos pagesangan tokoh-tokohipun.

Novel Kumpule Balung Pisah menika *karya* Achmad Saerozi A. M. Isinipun cariyos kempalipun keluarga ageng ingkang sampun kapisah pinten-pinten taun.

Pisahipun inggih menika amara ing crahipun keluarga lajeng putra-putranipun sami tindak saking griya madosi ibunipun, dene lelampahanipun cariyos inggih kados mekaten.

Mas Sastrasudiro gadhah putra sekawan, Darminah, Darmono, Darmini, lan Darmanto. Gadhah rewang asmanipun Mbok Nem, ananging nalika alitipun Darmanto sampun mandheg. Sapeninggalanipun Mbok Nem, Bapak lan Ibu asring grejegan perkawis sepen arta. Ibu asring tindak, kondur surup. Pungkasanipun Ibu tindak lan mboten kondur.

Bapak lajeng krama malih, ing wiwitan Ibu Kuwalonipun gemati kaliyan putra-putrinipun. Dangu-dangu Ibu kuwalon asring mara tangan, lan putra-putranipun anggenipun dhahar dipujatah sekedhik sanget.

B. Panaliten ingkang Jumbuh

Panaliten ingkang jumbuh kaliyan panaliten ingkang badhe katindakaken menika inggih menika panaliten kanthi irah-irahan “*Tindak Tutur Pada Kalimat Interogatif dalam Novel Garuda Putih Karya Suparto Brata.*” Panaliten menika dipuntindakaken ing warsa 2013 dening Heni Susilowati saking UNY jurusan Pendidikan Bahasa Daerah. Asiling panaliten menika nedahaken jinising *tindak tutur* kaliyan fungsipun ukara *interogatif* wonten ing novel Garuda Putih dening Suparto Brata. Panaliten ingkang dipuntindakaken dening Heni Susilowati menika awujud novel, dene panaliten menika inggih awujud novel ananging beda irah-irhanipun.

Panaliten menika awujud panaliten *deskriptif*. Panaliten menika dipunfokusaken wonten ing jinising saha fungsipun ingkang dipunpangguhaken wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M. Caranipun ngempakaen *data* wonten panaliten menika kanthi *teknik* maos saha cathet. Cara nganalisis *data* wonten ing panaliten kanthi cara dipunserat wonten ing *kartu data* salajengipun data menika dipunpantha-pantha miturut kategoripun ngagem *tabel analisis data*. Cara ngesahaken data kanthi cara *validitas triangulasi teori*.

Wonten ing panalitenipun Heni menika sami kaliyan panaliten menika, inggih menika sami-sami mendhet jinising saha fungsipun ananging bedanipun wonten ing objekipun. Panaliten menika ngginakaken novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.

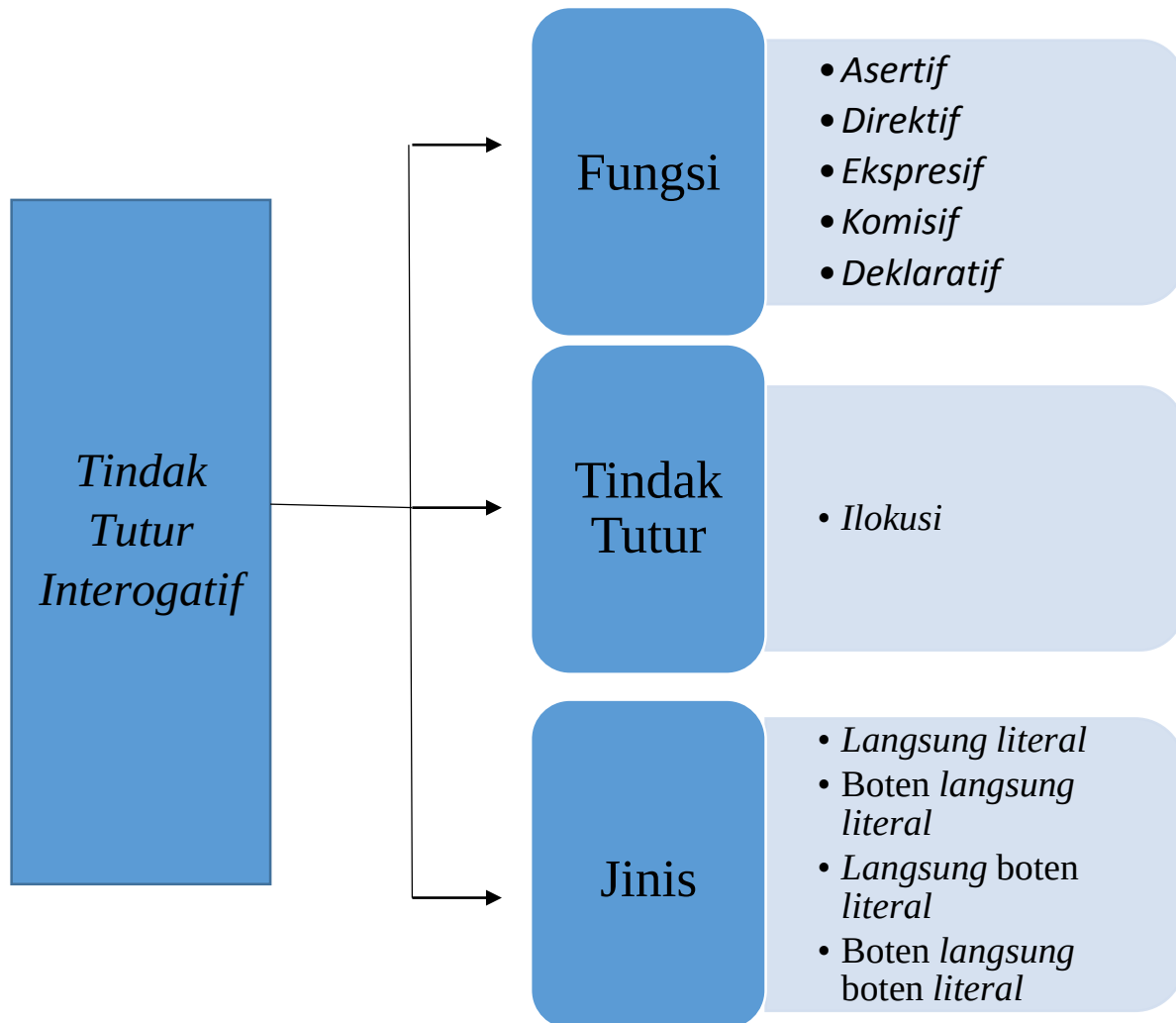
C. Nalaring Pikir

Pragmatik inggih menika ngelmu basa ingkang ngrembag *maksud tuturan* ingkang gayut kaliyan *konteks* wonten ingkang dipunwiwiti saking *penutur* saha dipuntegesi utawi dipuntampi asiling tuturan kaliyan *mitra tutur*. Saengga asiling tuturan menika awujud *response* utawi tumindak saking *penutur* dhateng *mitra tutur* paring pamrayogi saha ngandharaken satunggaling perkawis wujud *ilokusi*-nipun awujud pitakenan kangge paring pitakenan satunggaling perkawis. *Fungsi tindak tutur ilokusi* ingkang dipunpangguhaken inggih menika (a) *ilokusi asertif* ingkang fungsipun kangge paring pangertosan satunggaling perkawis, (b) *direktif* ingkang fungsipun kangge mrentah saha ngelingaken, (c) *komisif* fungsipun kangge

menawarkan satunggaling perkawis, (d) *ekspresif* fungsipun kangge paring bungah ing manah, saha (e) *deklaratif* fungsipun kangge damel tiyang yakin wonten ing satunggaling perkawis. Jinising tindak tutur menika wonten ing panaliten menika panaliti ngginakaken kalih inggih menika *tindak tutur langsung literal*, *tindak tutur boten langsung literal*, *tindak tutur langsung boten literal*, saha *tindak tutur boten langsung boten literal*.

Bagan 1. Konsep Nalaring Pikir *Tindak Tutur Interogatif* wonten Novel Kumpule

Balung Pisah.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten kanthi irah-irahan “*Tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M.” menika ngginakaken *metode deskriptif*. *Metode deskriptif* inggih menika *metode* ingkang dipuntindakaken andhedhasar kasunyatan utawi *fenomena empiris* saengga *data* ingkang dipunasilaken utawi dipunserat awujud basa kanthi andharan sawontenipun (Sudaryanto, 1988:62). *Jinis metode deskriptif* wonten ing panaliten menika ngasilaken *data* awujud *data* ingkang nyata ingkang dipunserat kanthi ngandharaken *tuturan-tuturan* saking paraga wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M. *Metode deskriptif* wonten ing panaliten menika dipunginakaken kangge ngandharaken jinising saha fungsipun *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M

B. Data saha Sumbering Data

Data ingkang dipunanalisis wonten ing panaliten menika awujud ukara ingkang kalebet tuturan *tindak tutur interogatif* gayut kaliyan bab jinising ukara *tindak tutur interogatif* saha fungsipun *tindak tutur interogatif*. Sumbering data wonten ing panaliten menika novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M. Novel menika kandelipun 130 kaca. Novel Kumpule

Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M menika dipunterbitaken dening PN BALAI PUSTAKA taun 1978.

C. Caranipun Ngempalaken Data

Cara ngempalaken *data* ing panaliten inggih menika kanthi ngginakaken *teknik* maos-cathet. Ingkang kaping pisan inggih menika maos novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M kanthi premati supados saged manggihaken *tuturan* ingkang gayut kaliyan *tindak tutur interogatif*. Cara anggenipun netepaken *tuturan tindak tutur interogatif* inggih menika dipunjumbuhaken kaliyan gegarang *teori* wonten ing panaliten menika. Lajeng *tuturan tindak tutur interogatif* ingkang sampun dipuntetepaken, dipunpantha-pantha miturut jinising saha fungsipun. Cara anggenipun netepaken jinising saha fungsipun *tindak tutur interogatif* inggih menika dipunjumbuhaken kaliyan gegarang *teori* ing panaliten menika. Sasampunipun cara maos, dipunlajengaken cara cathet. Cara cathet katindakaken kanthi cara nyerat sedaya *tuturan* ingkang sampun dipunanalisis dipuntandhani wonten ing *kartu data*.

D. Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten inggih menika piranti ingkang dipunginakaken kangge mbiyantu panaliti nalika nindakaken panaliten. Pirantining panaliten ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika *kartu data* saha *tabel analisis*. *Kartu data* ing panaliten menika dipunginakaken kangge nyerat *data* ingkang sampun dipunpanggihaken. Dene *tabel analisis* dipunginakaken

Keterangan:

L lt : Langsung literal
 BL lt : Boten langsung literal
 L Blt : Langsung boten literal
 BL Blt : Boten langsung boten literal
 A : Asertif
 D : Direktif
 K : Komisif
 E : Ekspresif
 Dk : Deklaratif

E. Caranipun Nganalisi Data

Analisis data ingkang dipunginakaken ing panaliten menika ngginakaen *teknik deskriptif* amargi gadhah ancas ngandharaken jinising saha fungsipun *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun A. Saerozi A.M. *Analisis data* wonten ing panaliten menika sampun dipunwiwiti nalika ngempalaken *data* kanthi manggihaken jinising saha fungsipun *tindak tutui interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun A. Saerozi A.M lajeng dipunserat wonten ing *kartu data*. Wondene cak-cakanipun panaliti nganalisi *data* saged dipunandharaken kanthi runtut kados ing ngandhap menika.

1. *Data* ingkang sampun dipunserat wonten ing *kartu data* salajengipun dipunpantha wonten ing *tabel analisis* miturut jinising saha fungsipun *tindak tutur interogatif*.
2. *Data* ingkang sampun dipunpanggihaken miturut jinising lajeng dipungayutaken kaliyan fungsipun *tindak tutur interogatif*.

3. *Data* ingkang sampun dipunpantha-pantha miturut *kategori*-nipun dipunanalisis jumbuh kaliyan gegarang *teori*.

F. Caranipun Ngesahaken *Data*

Caranipun ngesahaken *data* wonten ing panaliten menika ngginakaken *validitas*. Cara ingkang dipunginakaken kangge *validitas* *data* wonten ing panaliten menika kanthi *validitas triangulasi teori*. *Validitas triangulasi teori* dipuntindakaken kanthi cara njumbuhaken *data* kaliyan *landasan teori* ingkang dipunginakaken. *Validitas pragmatik* inggih menika *data-data* ingkang wonten sambungipun kaliyan *tindak tutur interogatif* ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A. M. dipunpadosi jinising saha fungsipun.

Cara ngesahaken *data* ngginakaken cara *cek ricek* utawi *kajian ulang*. Cara ngesahaken *data* ngginakaken cara *cek ricek* menika dipuntindakaken kanthi cara panaliti ngambali *data* kanthi saestu saha tliti. Supados *data* menika trep kaliyan wosing perkawis saha gegarang *teori* saking panaliten.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten

Perangan menika ngandharaken asiling panaliten ingkang awujud jinising saha fungsipun *tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A.M. Asiling panaliten dipunandharaken lumantar tabel ing ngandhap menika.

Tabel 4. Jinising Tindak Tutur saha Fungsipun Ilokusi Interogatif Wonten ing Novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A.M.

No.	Jinising tindak tutur	Fungsipun ilokusi interogatif	Data saha Indikator
1.	<i>Langsung literal</i>	<i>Asertif</i> ngandharaken	Darminah: “Larenipun rak boten nyambut damel ta?” Ibu: “Eee senajan ora nyambut gawe kahanane rak beda karo kahanamu, anake wong sugih.” (Data 71) • <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nyuwun pirsu. Menika kasebat langsung amargi jumbuh kaliyan pamanggihipun Nadar (2009:19) bilih pangandikan ukara pitakenan kangge nyuwun pirsu. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. Ngedikanipun Darminah menika sayektos badhe ngendika mekaten dening Ibu.

			• Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken amargi ngiket Darminah wonten ing <i>proporsi ungkapan</i> ingkang leres.
		<i>Direktif memohon</i>	Darmono: “Aku dak nusul sibu ya, Yu? aku wani nusul dhewe” Darminah: “Nusul nyang endi, wong ora karuwan panggonane.” (Data 38) • <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>memohon</i> dening Darminah supados paring idin. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. Swasana jumbuh kaliyan kawontenannipun. • Fungsipun: Direktif memohon dipuntingali saking tembung ‘ya, yu’
		<i>Direktif merecomendasi</i>	Ibu: “Lha sapa maneh yen ora wong tuwamu. Wong tuwamu sapa maneh yen ora bapakmu lan aku?” Darminah: “Ingkang ngrembag bapak ibu nanging ingkang badhe nglampahi rak kula ta Bu. Upama kula mopo kados pundi?” (Data 74) • <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nyuwun pirs dhateng Darminah. Ngedikanipun Ibu menika sayektos badhe ngendika mekaten dening Darminah. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. Swasana jumbuh kaliyan kawontenannipun • Fungsipun: <i>Direktif merecomendasi membenarkan</i> katitik saking tembung

			‘sapa meneh’ menika ngleresaken menawi tiyang sepuhipun menika Bapak saha Ibunipun.
		<i>Ekspresif</i> panuwun	Darmanto: “Inggih nuwun, dados punika dalemipun? sampun pinten tahun bapak dedaleman wonten ngriki?” Martasanjaya: ‘Sampun sawatawis Nak, sampun wonten meh gangsal tahun, rak iya ta ya bu? (Data 108) • <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Ngedikanipun Darmanto menika sayektos badhe ngendika mekaten dening Martasanjaya. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. Swasana jumbuh kaliyan kawontenanipun. • Fungsipun: <i>Ekspresif</i> panuwun katitik saking tembung ‘nuwun’
		<i>Ekspresif</i> menyalahkan.	Bapak: “Njur aku mbok kon priye? mbok kon ikhtiyar priye meneh?” Ibu: “Cekake wong lanang ki yen ora nurut ombyaking jaman ya ngono kuwi, mung sarwa lugu, gu, beres, res. Jaman saiki yen ora nekad ya mlarat.” (Data 7) • <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Katitik saking tembung ‘priye’ menika jumbuh wonten ing paramasastra jawa ukara pitakon wedharing gagasaning manungsa kepingin mangertos menapa ingkang dereng dipunmangertosi. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli

			tetembunganipun. Swasana jumbuh kaliyan kawontenanipun • Fungsipun: <i>Ekspresif menyalahkan.</i> Katitik saking tembung ‘Aku jut kon priye’
2.	Boten langsung literal	Asertif caos pamaryogi	Darminah: “Mbok yen guneman aja diselani cangkeme ditutupi susur, hfli-a ki apa?” Mbok nem: “Kulina, kulina... mila sareng mas Akhmadi rawuh wingenane sajake terus dingendikani ibune madosi griya kula... Rak nggih ngeten ta?” (Data 85) • <i>Boten Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge ndhawuhi supados boten susur menawi saweg guneman. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. Pangandikanipun Darminah menika panic leres menawi Darminah ndhawuhi Mbok Nem boten susur. • Fungsipun: Asertif caos pamaryogi amargi Darminah nedahaken laku paring pamrayogi dhateng Mbok Nem.
		Asertif sambat	Darminah: “Ning sasela-selaning rasa kaya mangkono mau, uga kacampur rasa kuwatir lan miris... hmm bakal diemong ibu kuwalon?” Bapak: “Teka malah nangis ta ndhuk?” (Data 23) • <i>Boten Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan ingkang nedahaken sambat. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli

			tetembunganipun. Pangandikanipun Darminah menika panic leres menawi badhe gadhah Ibu Kuwalon. • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> sambat katitik saking tembung ‘hmm’
		<i>Direktif memesan</i>	Darmono: “Aku sesuk sangonana ya Yu?” Darminah: “O Allah gek apa ta Dar sing daksangokake?” (Data 50) • <i>Boten Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nyuwun sangu. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. Pangandikanipun Darmono menika panic leres menawi badhe nyuwun sangu. • Fungsiniipun: <i>Direktif memesan</i> katitik saking tembung ‘sagonana ya’
		<i>Direktif mrentah</i>	Darmono: “Yuuu, aku sesuk pamitna pak Guru ya Yu?” Darminah: “Pamit nyang apa?” (Data 46) • <i>Boten Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nyuwun tulung. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. Pangandikanipun Darmono menika panic leres menawi badhe nyuwun tulung. • Fungsiniipun: <i>Direktif mrentah</i> dipuntingali saking tembung ‘pamitna’

		<i>Direktif menasehati</i>	Ibu kuwalon: “Wis meneng, mengko diboboki beras kencur, mulane suk meneh aja ngono ya?” (Data 34) • <i>Boten Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>menasehati</i>. Katitik saking tembung ‘wis meneng’ • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. Pangandikanipun Ibu Kuwalon jumbuh kaliyan swasana saha kawontenanipun. • Fungsipun: <i>Direktif menasehati</i> dipuntingali saking tembung ‘wis meneng’
		<i>Komisif menawarkan</i>	Darminah: “Wau boten masak, punapa utusan mundhut lawuh dhateng wande, Pak?” Bapak: “Ah, ora susah... iki wae wis segere ora jamak.” (Data 6) • <i>Boten Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>menawarkan</i>. Katitik saking tembung ‘punapa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. Pangandikanipun Darminah jumbuh kaliyan swasana saha kawontenanipun. • Fungsipun: <i>Komisif</i> kangge <i>menawarkan</i>. Katitik saking tembung ‘punapa’
3.	<i>Tindak tutur langsung boten literal</i>	<i>Direktif memohon</i>	Darminah: “Ingkang ngrembag bapak ibu nanging ingkang badhe nglampahi rak kula ta Bu. Upama kula mopo kados pundi?”

			Ibu: “Apa kowe seneng yen gawe wiring wong tuwamu? Yen ora nurut wong tuwamu arep nurut sapa he?” (Data 75) • <i>Langsung</i>: Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan cariyos menawi boten purun. Katitik saking tembung ‘kula mopo’ • Boten <i>Literal</i>: Amargi ingkang dipunkajengaken inggih menika mopo • Fungsipun: <i>Direktif memohon</i> katitik saking pangandikanipun Darminah ‘kula mopo kadospundi?’
4	<i>Tindak Tutur</i> Boten <i>Langsung</i> kaliyan Boten <i>Literal</i>	<i>Ekspresif</i> <i>menyalahkan</i>	Darmono: “Bu, nyuwun mangan, kula luwe sanget” Ibu: “Wadhuh cah bagus, biyasane maling, saiki ndadak kandha barang ta...?” (Data 40) • Boten <i>Langsung</i>: Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge <i>sindiran</i>. Katitik saking tembung ‘biasane maling’. • Boten <i>Literal</i>: Modus saha maknanipun boten jumbuh kaliyan suraos ingkang badhe dipunngendikakaken. Pangandikanipun Ibu Kuwalon maksudipun supados Darmono boten dhahar. • Fungsipun: <i>Ekspresif menyalahkan</i> Katitik saking tembung ‘biasane maling’.

Tabel ing inggil menika ngandharaken asiling panaliten ingkang dipunpanggiaken wonten ing novel Kumpule Balung Pisah inggih menika jinising saha *fungsi ilokusi tindak tutur*. Adhedhasar tabel wonten ing inggil menika asiling

panaliten nedhakaen bilih jinising *tindak tutur* menika wonten sekawan inggih menika *tindak tutur langsung literal*, boten *langsung literal*, *langsung* boten *literal* saha boten *langsung* boten *literal*. Saking sekawan jinis *tindak tutur* kalawau sedaya kalebet *fungsi ilokusi* ingkang jumbuh kaliyan *konteks-ipun*.

B. Pirembagan

Asiling panaliten ingkang sampun dipunandharaken wonten tabel asiling panaliten salajengipun dipunrembag ing sub bab menika. Bab ingkang dipunrembag inggih menika jinising *tindak tutur* saha *fungsi ilokusi tindak tutur interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah. Caranipun ngrembag inggih menika kanthi ngandharaken jinising *tindak tutur* langkung rumiyin, salajengipun *fungsi ilokusi*.

1. Tindak Tutur Langsung Literal

Tindak tutur langsung menika pangandhikan ingkang jumbuh kaliyan modus ukaranipun. *Tindak tutur literal* miturut Wijana (lumantar Nadar, 2009:19) inggih menika *tindak tutur* ingkang maksudipun sami kaliyan maknanipun tembung-tembung ingkang ndadaosaken tuturan menika. Panaliten menika *objek* ingkang dipunkaji inggih menika *kalimat interogatif*. *Kalimat interogatif secara konvesional* gadhah *fungsi* kangge pitakenan. *Tindak tutur langsung kalimat interogatif* ingkang dipunpangguhaken wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A.M ing ngandhap menika.

a. Fungsi Asertif Ngandharaken

Fungsi asertif ngandharaken inggih menika *fungsi* ingkang maksudipun *penutur* saged ndamel *mitra tutur* mangertos sedaya *informasi-nipun*. *Tuturan-tuturan* wonten ngandhap menika kepethik saking novel Kumpule Balung Pisah ingkang nedahaken jinising saha *fungsi asertif* ngandharaken. *Fungsi asertif* ngandharaken wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalonipun. Darminah badhe dipunjodhokaken kaliyan Parjono ananging Darminah boten purun awit Parjono menika sampun dhudha, boten kantenan lan dereng nyambut damel.

(1) Darminah : **“Larenipun rak boten nyambut damel ta?”**

Ibu : “Eee senajan ora nyambut gawe kahanane rak beda karo kahananmu, anake wong sugih.”

Tuturan (1) menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur langsung literal* amargi ingkang dipunaturaken dening Darminah modus tuturanipun sami kaliyan maksudipun. Satemah ukara “Larenipun rak boten nyambut damel ta?” dipunaturaken amargi darminah saestu mangertos menawi parjono boten nyambut damel. *Tuturan* ingkang dipunwicantenaken menika ukaranipun kaiket dening kasunyatan *proposisi* ingkang dipunwicantenaken.

Tindak tutur asertif wonten ing tuturan (1) katitik saiking aturipun Darminah saestu ngandharaken bilih Parjono menika boten nyambut damel. Panutur ngginakaken modus ukara pitaken kangge nyuwun pirsu. Tuturan

(1) menika ngiket *penutur* wonten ing *proposi* ungkapan ingkang leres, menawi Parjono menika boten nyambut damel. Tuturan (1) menika kalebet *asertif* amargi jumbuh kaliyan pamanggihipun Saerle wonten ing (Rahadi, 2005: 36) bilih *asertif* menika kaiket dening kasunyatan. *Tindak tutur asertif* wonten ing tuturan (1) katitik saiking aturipun Darminah saestu ngandharaken bilih Parjono menika boten nyambut damel. Pirembagan menika saged dipunbuktekake andharan saking Darminah saged damel Ibu mangertos *informasi-nipun*. *Informasi-nipun* inggih menika Parjono ingkang badhe dipunjodhoaken kaliyan Darminah boten nyambut damel. Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Ibu saha Bapak menika sampun ngarembag menawi Parjono menika bakal dipunjodhoaken kaliyan Darminah. Ananging Darminah menika namung tresna kaliyan Mas akhmadi.

(2) Darminah: **“Kula rak sampun kapacangaken kaliyan mas Akhmadi ta Bu?”**

Ibu: “Iya bapakmu gek bengi ya wis kandha nanging si Akhmadi mbok banding karo Parjono ora ana sapralimane Ndhuk.”

Tuturan (2) menawi dipuntingali saking jinisipun tuturan (2) menika kalebet wonten ing jinis *tindak tutur langsung literal* amargi ingkang dipunaturaken dening Darminah sami kaliyan maksudipun. Satemah ukara “kula rak sampun kapacangaken kaliyan mas Akhmadi ta Bu?” dipunaturaken amargi Darminah saestu sampun kapacangaken dening mas Akhamdi.

Tuturan (2) menika kalebet *tindak tutur asertif* ngandharaken amargi wosipun tuturan menika ukaranipun kaiket dening kasunyatan *proposisi* ingkang dipunwicantenaken. Tuturan (2) menika kalebet *asertif* amargi jumbuh kaliyan pamanggihipun Saerle wonten ing (Rahadi, 2005: 36) bilih *asertif* menika kaiket dening kasunyatan. *Tindak tutur asertif* ngandharaken wonten ing tuturan (2) katitik saking aturipun Darminah wosipun saestu ngandharaken bilih Darminah sampun kapancangaken utawi sampun dhemen marang mas Akhmadi, lajeng boten purun menawi kaliyan Parjono ingkang boten dipuntresnani.

b. Fungsi Direktif memohon

Fungsi *direktif memohon* inggih menika *fungsi* ingkang andharan saking *panutur* ndhawuhi supados *mitra tutur* numindakake menapa ingkang dipunkersaaken *penutur*. *Tuturan-tuturan* wonten ngandhap menika kepethik saking novel Kumpule Balung Pisah ingkang nedahaken jinising saha *fungsi direktif memohon*. Fungsi *direktif memohon* wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmono kaliyan Darminah ing wanci ndalu saderengipun tilem, darmanto guneman kaliyan Darminah, Darmanto kepingin nyusul ibu.

(3) Darmono : “**Aku dak nusul sibu ya, Yu?** aku wani nusul dhewe”

Darminah : “Nusul nyang endi, wong ora karuwan panggonane.”

Tuturan (3) menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur langsung literal* amargi ingkang dipunaturaken dening Darmono modus tuturanipun sami kaliyan maksudipun. Satemah ukara “Aku dak nusul sibu ya yu?” dipunaturaken amargi Darmono saestu menawi Darmono badhe nyusul Ibunipun. Panutur ngginakaken modus ukara pitaken kangge pitakenan nyuwun idin badhe madosi Ibunipun.

Tuturan (3) “Darmono aku dak nyusul sibu ya yu?” menika kalebet tuturan ingkang nggadhahi fungsi *direktif memohon*. Pirembagan menika saged dipunbuktekake tuturan Darmono ‘ya yu?’ dhateng Darminah menika kalebet *fungsi direktif memohon* awit darmono nyuwun tulung supados darminah saged sarujuk menawi darmono badhe nyusul ibunipun. Tuturan (3) menika kalebet *direktif* amargi ancasing *panutur* supados *mitra tutur* nglajegaken tindakan, tindakanipun inggih menika nyukani idin dhateng Darmono. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36). Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem. Darmono nyuwun dhateng Darminah supdos boten matur kalih Ibu saha Bapak menawi badhe tindak ing Purwadadi.

(4) Darmono : **“Aja matur ya?”**
 Darminah : “Ora, wis saiki ndang turua sesuk dakgugah jam setengah papat.”

Tuturan (4) menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur langsung literal* amargi ingkang dipunaturaken dening Darmono modus tuturanipun sami kaliyan maksudipun. Satemah ukara “Aja matur ya?” dipunaturaken Darmono saestu menawi Darmono *memohon* supados Darminah boten matur menawi badhe nyusul Ibunipun. Panutur ngginakaken modus ukara pitaken kangge pitakenan *memohon*.

Tuturan (4) “Aja matur ya?” menika kalebet tuturan ingkang nggadhahi fungsi *direktif memohon*. Tuturan menika kalebet *direktif* amargi ancasing *penutur* supados *mitra tutur* nglajengaken tindakan, tindakanipun inggih menika Darminah boten matur kaliyan Bapak. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36). Tuturan (4) “aja matur ya” dhateng Darminah menika kalebet *fungsi direktif memohon* awit Darmono nyuwun tulung supados Darminah menika boten matur kaliyan Bapak utawi ibu kuwalon menawi badhe nyusul Ibunipun.

c. *Fungsi Direktif Merecomendasi*

Fungsi direktif merecomendasi inggih menika fungsi ingkang maksudipun saking *panutur merecomendasi* dhateng *mitra tutur* utawi *membenarkan* mitra tutur menawi nindakaken patrap ingkang klentu. *Fungsi direktif merecomendasi* wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Ibu saha Bapak menika sampun ngarembag menawi Parjono menika bakal dipunjodhoaken kaliyan Darminah.

(5) Ibu: **“Lha sapa maneh yen ora wong tuwamu. Wong tuwamu sapa maneh yen ora bapakmu lan aku?”**

Darminah: “Ingkang ngrembag bapak ibu nanging ingkang badhe nglampahi rak kula ta Bu. Upama kula mopo kados pundi?”

Tuturan (5) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur langsung literal* amargi ingkang dipunaturaken dening ibu kuwalon *modus* tuturanipun sami kaliyan maksudipun. Satemah ukara “wong tuwamu sapa maneh yen ora bapakmu lan aku?” dipunaturaken amargi saestu leres menawi tiyang sepuhipun samenika bapak kaliyan ibu kuwalon. Panutur ngginakaken *modus* ukara pitaken kangge pitakenan *membenarkan*.

Tuturan (5) menika kalebet *fungsi direktif merekomendasi* amargi tuturan menika *membenarkan* menapa ingkang dipunngendhikakaken dening Ibu kuwalon menawi Darminah menika badhe dipunjodhohaken kaliyan Parjono ingkang sampun dipuntetepaken dados jodonipun darminah. Tuturan menika kalebet *direktif merekomendasi* amargi tuturan menika ngleresaken menawi ingkang jodhokaken Darminah kaliyan Parjono menika Bapak saha Ibunipun Darminah, katitik saking tembung ‘sapa maneh’. Asiling panaliten menika jumbuh kaliyan asiling panaliten dening Ardiany Fitri ingkang ngandhraken bilih fungsipun *direktif merekomendasi* supados ngleresaken *wisatawan* supados *tertarik* tindak wonten *kebun binatang* menika. Dados *direktif*

merecomendasi menika ngleresaken tuturanipun *panutur*. Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Darmanto lan Sundari tindak saking Purwodadi tumuju ing Wirosari inggih menika dhaerah kelahiranipun Darmanto. Darmono badhe madosi bapak saha seduluripun.

(6)Sundari: “Yen ora sepisan iki kapan, wong olehe manggon ing dhaerah kene lagi telung sasi. **Panjenengan kang mesthine wis paham banget ing dhaerah kene, wong asal kelahiran rak saka kene ta?**”

Darmanto: “O padha wae senajan asal kelahiranku sakak kene nanging wis wiwit cilik kira-kira umur limang tahun, aku ninggal dhaerah Purwodadi-Wirosari ngumbara tekan ngendi-ngendi. Malah pepisahan karo bapak lan sedulur-sedulurku ya wiwit iku.”

Tuturan (6) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur langsung literal* amargi ingkang dipunaturaken dening Ibu kuwalon modus tuturanipun sami kaliyan maksudipun. Satemah ukara “Panjenengan kang mesthine wis paham banget ing dhaerah kene, wong asli kelahiran rak saka kene ta?” dipunaturaken amargi saestu leres menawi Darmanto menika asli kelahiranipun wonten ing wirosari. Panutur ngginakaken *modus* ukara pitaken kangge pitakenan *membenarkan*. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Nadar (2009: 30).

Tuturan (6) menika kalebet *fungsi direktif merecomendasi* amargi tuturan menika *membenarkan* menapa ingkang dipunngendhikakaken dening Sundari menawi Darmanto menika aslinipun saking Wirosari ananging sampun kawit

alit sampun boten tinggal ing Wirosari. Tuturan menika kalebet *direktif merecomendasi* amargi tuturan menika ngleresaken pangandikanipun Sundari, katitik saking tembung ‘mesthi’. Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

d. *Fungsi Ekspresif* Panuwun

Fungsi ekspresif panuwun inggih menika *fungsi* ingkang maksudipun saking *panutur* nyuwun panuwun dhateng *mitra tutur*. *Fungsi ekspresif* panuwun wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darmanto kaliyan Pak Martasanjaya. Sasampunipun rawuh ing dalemipun Martasanjaya, menika dipundalemi kaliyan pak martasanjaya sampun gangsal tahun kepungkur.

(7) Darmanto : **“Inggih nuwun, dados punika dalemipun? sampun pinten tahun bapak dedaleman wonten ngriki?”**

Martasanjaya : “Sampun sawatawis Nak, sampun wonten meh gangsal tahun, rak iya ta ya bu?”

Tuturan (7) menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur langsung literal* amargi ingkang dipunaturaken dening Darmanto *modus* tuturanipun sami kaliyan maksudipun. Ngedikanipun Darmanto menika sayektos badhe ngendika mekaten dening Martasanjaya. *Tuturan* (7) ingkang dipunngendhikaaken dening Darmanto dhateng Martasanjaya ngginakaken ukara pitakenan kangge pitakenan dalemipun Martasanjaya.

Tuturan (7) menika kalabet *ekspresif* amargi gadhah fungsi kangge ngandharaken sikap *penutur* tumrap satungaling kawontenan. Darmanto menika ngandharaken sikap panuwun. *Tuturan* menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahardi, 2005: 36). Tuturan (7) “inggih nuwun, dados punika dalemipun? sampun pinten tahun bapak dedaleman wonten ngriki?” menika kalebet *fungsi ekspresif* panuwun amargi wonten ing tuturan Darmanto ngendika ‘inggih nuwun’ dhateng Pak Martasanjaya ingkang kagungan griya. Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darmanto kaliyan Ibu martasanjaya. Sasampunipun rawuh ing desa kranggan wonten setunggal griya ingkang rumiyin griyanipun Bapak Sasatrasudiro inggih menika bapakipun Darmanto. Ananging wonten ing griya menika sampun dipundalemi kaliyan Pak Martasanjaya lan kluwarga.

(8) Darmanto : **“Nuwun sewu, nderek pitaken punapa leres punika dalemipun Pak Sastrasudiro?”**

Ibu Martasanjaya: “Inggih Nak, manga pinarak rumiyin.”

Tuturan (8) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur langsung* kaliyan *literal* amargi ingkang dipunaturaken dening Darmanto modus tuturanipun sami kaliyan maksudipun. Ngedikanipun Darmanto menika sayektos badhe ngendika mekaten dening Ibu Martasanjaya. Satemah ukara “Nuwun sewu, nderek pitaken punapa leres punika dalemipun Pak Sastrasudiro?” dipunaturaken amargi saestu leres menawi Darmanto

menika pitakenan dalemipun Pak Sastrasudiro. *Panutur* ngginakaken modus ukara pitaken kangge pitakenan nyuwun pirsu.

Tuturan (8) menika kalabet *ekspresif* amargi gadhah fungsi kangge ngandharaken sikap *penutur* tumrap satungaling kawontenan. Darmanto menika ngandharaken sikap panuwun. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahardi, 2005: 36). Tuturan (8) “nuwun sewu, nderek pitaken punapa leres punika dalemipun Pak Sastrasudiro?” menika kalebet *fungsi ekspresif* panuwun amargi wonten ing tuturan menika darmanto ngendika ‘inggih nuwun’ dhateng Ibu Martasanjaya ingkang kagungan griya.

e. *Fungsi Ekspresif menyalahkan*

Fungsi Ekspresif menyalahkan inggih menika fungsi ingkang maksudipun saking panutur *menyalahkan* dhateng mitra tutur. *Fungsi ekspresif menyalahkan* wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Lelampahan wonten ing griyanipun Pak Sastrasudiro. Ing wekdal menika Bapak lan ibu nembe wonten prakara babagan arta *penghasilan* bapak ingkang boten mindhak-mindhak, lanjeng bapak kuwur boten mangertos kersanipun ibu kadospundi.

(9) Bapak : “Njur aku mbok kon priye? mbok kon ikhtiyar priye meneh?”

Ibu : “Cekake wong lanang ki yen ora nurut ombyaking jaman ya ngono kuwi, mung sarwa lugu, gu, beres, res. Jaman saiki yen ora nekad ya mlarat.”

Tuturan (9) menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur langsung literal* amargi ingkang dipunaturaken dening Bapak *modus* tuturanipun sami kaliyan maksudipun. Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Katitik saking tembung ‘priye’ menika jumbuh wonten ing paramasastra Jawa ukara pitakon wedharing gagasaning manungsa kepingin mangertos menapa ingkang dereng dipunmangertosi, kanthi titikan migunakaken tembung kepiye.

Tuturan (9) menika kalebet *tindak tutur ekspresif* amargi gadhah *fungsi* kangge ngandharaken sikep *penutur* tumrap satungaling kawontenan. Kawontenanipun menika *menyalahkan* Ibu. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36). Tuturan (9) Dipuntingali saking tembung ‘kon priye’ menika kalebet *fungsi ekspresif menyalahkan* katitik saking tembung ‘kon priye’ ingkang *menyalahkan* menawi dipuntingali saking konteksipun bapak *menyalahkan* ibu. Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Pak dimin kaliyan darmono. Sasampun darmono kepanggih kaliyan darminah lajeng cariyos menawi saged dados inspektur lajeng kepanggih kaliyan pak dimin. Kepanggih pak dimin wonten ing sawah ingkang nembe mendhet jagung amargi sampun luwe.

(10)Pak Dimin: “Heh saben bengi mesthi aku kelangan jagung, **yak kowe kuwi mesthi bangsate, ya?** Ayo melu aku.”

Darmono: “O Pak saestu kula lare tebih, sanes pandung ingkang sok mendhet jagung sampeyan.”

Tuturan (10) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur langsung literal* amargi ingkang dipunaturaken dening Pak Dimin *modus* tuturanipun sami kaliyan maksudipun. Satemah ukara “yak kowe kuwi mesthi bangsate ya?” dipunaturaken amargi saestu leres menawi Pak Dimin menika ngira menawi ingkang maling jagungipun menika Darmono. *Panutur* ngginakaken *modus* ukara pitaken kangge pitakenan *menyalahkan*. Tuturan menika jumbuh kaliyan swasana kaliyan kawontenanipun bilih Darmono menika saestu mendhet jagung amargi luwe.

Tuturan (10) menika kalebet *tindak tutur ekspresif* amargi gadhah fungsi kangge ngandharaken sikep *penutur* tumrap satungaling kawontenan. Kawontenanipun menika *menyalahkan* Darmono amargi mendhet jagungipun Pak Dimin. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36). Tuturan (10) menika kalebet *fungsi ekspresif menyalahkan* katitik saking ukara “kowe kuwi mesthi bangsate ya?” menika *menyalahkan* darmono ingkang nembe luwe lajeng mendhet jagung Pak Dimin.

2. *Tindak Tutur Boten Langsung Literal*

Tindak tutur boten langsung literal inggih menika *tindak tutur* ingkang *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun tuturan

menika, ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. Jinising *tindak tutur* boten *langsung literal* wonten novel Kumpule Balung Pisah menika kapanggihaken kanthi *fungsi* ingkang beda-beda kados ingkang dipunandharaken wonten ngandhap menika.

a. *Fungsi Asertif* Caos Pamrayogi

Fungsi asertif caos pamrayogi inggih menika *fungsi* ingkang maksudipun supados *panutur* saged ndamel *mitra tutur* nyukani tumindak ingkang becik utawi pantes. *Tuturan-tuturan* wonten ngandhap menika kepethik saking novel Kumpule Balung Pisah ingkang nedahaken jinising saha *fungsi asertif* caos pamrayogi. *Fungsi asertif* caos pamrayogi wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darminah kaliyan Mbok nem. Darminah kepingin dipuncariyosaken kok saged tepung kaliyan Mas Akhamdi, lajeng mbok nem cariyos menawi mbok nem menika asring dolan wonten ing dalemipun ibunipun Akhmadi dados sampun kulina, ananging guneman mbok nem boten cetha amargi nembe nyusur suruh.

(11)Darminah: “**Mbok yen guneman aja diselani cangkeme ditutupi susur, hfu-li-a ki apa?**”

Mbok nem: “Kulina, kulina... mila sareng mas Akhmadi rawuh wingenane sajake terus dingendikani ibune madosi griya kula... Rak nggih ngeten ta?”

Tuturan (11) menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur* boten *langsung literal* amargi *modus* ukaranipun boten

jumbuh kaliyan *maksud* utawi suraosipun *tuturan* menika, ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. *Modus* saking tuturan (11) menika kangge nyuwun pirsa amargi Mbok Nem ngendika “hfu-li-a” menika boten cetha ngendikanipun Mbok Nem dados Darminah nyuwun pirsa, ananging tuturan (11) menika ugi maksudipun kangge dhawuh supados Mbok Nem kendel nyusuripun menawi saweg gineman kaliyan Darminah. Tuturan menika *konteks*-ipun bilih Darminah dhawuh Mbok Nem supados mandheg anggenipun susur. *Tuturan* menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Nadar (2009:19) bilih *tindak tutur* boten *langsung* menika gumantung kaliyan *konteks* utawi swasanaipun.

Tuturan (11) menika kalebet *tindak tutur asertif* amargi Darminah nedahaken laku paring pamrayogi dhateng Mbok Nem. Tuturan menika kalebet *tindak tutur asertif* caos pamaryogi amargi tuturan menika *fungsi* ingkang maksudipun supados Mbok nem menawi saweg guneman anggenipun nyusur dipunkendelaken supados cetha anggenipun guneman. Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Sundoro kaliyan Sundari. Ing wanci dalu sundoro dhateng ing griyanipun sundari. Sundoro menika kakangipun sundari ananging sundoro menika gadhah sifat ala inggih menika dados durjana.

(12) Sundari: “**Apa kaya ngene iki ora ngganggu?** bengi-bengi teka ana omahe uwong pisan, kowe ora ngrasakake atiku tansah...”

Sundoro: “Hhmmm ya wis pisan iki bae yen sesuk wis kok leksanani panjalalukku, aku ora ngetok-ngetok maneh.”

Tuturan (12) menika jinisipun kalebet *tindak tutur boten langsung literal* amargi *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun tuturan menika, ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. *Modus* saking tuturan (12) menika pitakenan sejatosipun boten mbetahaken wangsulana. Tuturan menika maksudipun kangge ngandharaken supados Sundoro menika lunga saking griyanipun sundari.

Tuturan (12) menika kalebet *tindak tutur asertif* amargi Sundari nedahaken laku paring pamrayogi dhateng Sundoro, supados Sundoro boten tilem ing griyanipun Sundari. Tuturan wonten ing nginggil menika kalebet *tindak tutur asertif* caos pamaryogi amargi wosipun tuturan ingkang dipunwicantenaken menika ukaranipun kaiket dening kasunyatan *proposisi* ingkang dipunwicantenaken. *Tindak tutur asertif* wonten ing Novel Kumpule Balung Pisah menika saestu caos pamaryogi supados sundoro menika nggugu wicantenanipun Sundari. Tuturan (12) menawi dipuntingali saking fungsipun kalebet *tindak tutur asertif* kangge caos pamaryogi ukara “Apa kaya ngene iki ora ngganggu?” ingkang dipunaturaken dening sundari ginanipun kangge caos pamarayogi dhumateng Sundoro supados boten ngganggu Sundari malih.

b. Fungsi Asertif Sambat

Fungsi asertif sambat inggih menika *fungsi* ingkang maksudipun supados *penutur* ngraosaken sambat dhateng *mitra tutur*. *Tuturan-tuturan* wonten ngandhap menika kepethik saking novel Kumpule Balung Pisah ingkang nedahaken jinising saha *fungsi asertif* sambat. *Fungsi asertif* sambat wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Ing sawijining dinten bapak katon beda banget kahananipun bapak katon bungah ngungkuli adate. Sasampunipun bapak ngedika menawi badhe krama malih, Darminah kuwatir menawi diemong kaliyan ibu kuwalon menika menawi galak.

(13)Darminah: “Ning sasela-selaning rasa kaya mangkono mau, uga kacampur rasa kuwatir lan miris... **hmm bakal diemong ibu kuwalon?**”

Bapak : “Teka malah nangis ta ndhuk?”

Tuturan (13) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur* boten *langsung literal* amargi *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun *tuturan* menika. *Modus* saking tuturan (13) menika kangge nyuwun pirsane menawi badhe gadhah Ibu kuwalon ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika menawi ibu kuwalon menika sejatosipun kathah ingkang *galak*. Pangandikanipun Darminah menika *panic* leres menawi Darminah badhe gadhah Ibu Kuwalon, menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Wijana (1996:33).

Tuturan (13) menika kalebet *tindak tutur asertif* amargi wosipun tuturan ingkang dipunwicantenaken menika ukaranipun kaiket dening kasunyatan menawi Darminah badhe gadhah Ibu Kuwalon amargi Bapak badhe krama malih. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005: 36). Tuturan (13) menika kalebet *tindak tutur asertif* sambat amargi tuturan menika *fungsi* ingkang maksudipun supados Bapak menika menawi krama malih mangkih Darminah badhe dipunmomong kaliyan Ibu Kuwalon ingkang sejatosipun Ibu kuwalon menika *galak*. Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Darminah badhe dipunjodokaken kaliyan Parjono amargi parjono menika putanipun tiyang sugih. Darminah dipunutus supados ngladosi parjono ingkang sae, boten kados garwa ingkang rumiyin.

(14) Darminah: **“Kok kula ngladosi punika dospundi ta?”**

Ibu: “Lo kepriye ta kuwi kowe wis karembug bakal kajodhokake Parjono.”

Tuturan (14) menawi dipuntingali saking jinisipun, kalebet wonten ing jinising *tindak tutur* boten *langsung literal* ingkang dipunaturaken dening Darminah modus tuturanipun boten sami kaliyan maksudipun. Pangandikanipun Darminah menika panic leres menawi Darminah boten ngladosi Parjono, menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Wijana (1996:33). Satemah ukara “Kok kula ngladosi punika dospundi ta?” dipunaturaken amargi

Darminah boten namung pitakenan ananging ugi sambat amargi darminah menika boten ngladosi Parjono.

Tuturan (14) menika kalebet *tindak tutur asertif* amargi wosipun tuturan ingkang dipunwicantenaken menika ukaranipun kaiket dening kasunyatan menawi Darminah boten ngladosi Parjono amargi Darminah sampun kaliyan Akhmadi. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005: 36). Tuturan (14) menika kalebet *tindak tutur asertif* sambat amargi Darminah menika boten purun menawi dipunjodokaken dening Parjono ingkang boten dipuntresnani. Katitik saking tembung ‘kok kula’ menika mlebet *asertif* sambat.

c. *Fungsi Direktif Memesan*

Fungsi direktif memesan inggih menika *fungsi* ingkang maksudipun supados *panutur* nyuwun *pesan* supados *mitra tutur* menika numindakaken menapa ingkang dipunkajengaken dhateng *panutur*. *Tuturan-tuturan* wonten ngandhap menika kepethik saking novel Kumpule Balung Pisah ingkang nedahaken jinising saha *fungsi direktif memesan*. *Fungsi direktif memesan* wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem. Darmono enjing menika badhe tindak madosi ibunipun ananging darmono menika nyuwun nyuwun sangu kaliyan darminah. Sangunipun menika sekul sabungkus.

(15) Darmono: **“Aku sesuk sangonana ya Yu?”**

Darminah: “O Allah gek apa ta Dar sing daksangokake?”

Tuturan (15) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur* boten *langsung* kaliyan *literal* amargi *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun *tuturan* menika. Ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. *Modus* saking tuturan (15) menika kangge pitakenan ananging ugi mbetahaken *tindakan* saking Darminah. Menawi Darmono menika nyuwun sangu sekul kangge sangu madosi ibunipun. Pangandikanipun Darmono menika panic leres menawi badhe nyuwun sangu dhateng Darminah. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Wijana (1996:33).

Tuturan (15) menika kalebet *tindak tutur direktif memesan* amargi tuturan menika *fungsi* ingkang maksudipun Darmono nyuwun tulung Darminah utawi *memesan* Darminah supados ing wanci enjing saderengipun Ibu kuwalon wungu Darminah sampun nyiapaken sangu sekul kangge Darmono ingkang badhe madosi Ibunipun. Katitik saking tembung ‘sangonana ya’. Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Akhamdi kaliyan Sukandar. Ing wanci ndalu kinten-kinten tabuh wolu ndalu menika akhamdi kaliyan rencang-rencang badhe nyekel para durjana salahsatunggalipun menika babah dengkek, sukandar dipunutus supados mangkeh ngelawan para pulisi.

(16) Akhamdi: **“Iya aja lali kowe mengko reka-reka nglawan ya?”**

Sukandar: “Inggih”

Tuturan (16) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur* boten *langsung literal* amargi *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun *tuturan* menika. Ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. *Modus* saking tuturan (16) menika kangge pitakenan ananging ugi mbetahaken *tindakan* saking Sukandar. *Tuturan* menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36).

Tuturan (16) menika kalebet *tindak tutur direktif memesan* amargi tuturan menika *fungsi* ingkang maksudipun Akhamdi nyuwun tulung Sukandar utawi *memesan* Sukandar supados ing wayah ndalu mangkih badhe wonten *penangkapan* para durjana lajeng Akhmadi *memesan* Sukandar supados mangkih nglawan para *polisi*. Katitik saking ukara ‘iya aja lali’ menika akhamdi *memesan* dhateng sukandar.

d. *Fungsi Direktif Mrentah*

Fungsi direktif mrentah inggih menika fungsi ingkang maksudipun supados *panutur* mrentah supados *mitra tutur* menika numindakaken menapa ingkang dipunkajengaken dhateng panutur. *Tuturan-tuturan* wonten ngandhap menika kepethik saking novel Kumpule Balung Pisah ingkang nedahaken jinising saha *fungsi direktif mrentah*. *Fungsi direktif mrentah* wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem darmono ngendika kalih darminah menawi badhe pamit madosi ibu, darmono ngeken darminah supados idin dhumateng Pak guru.

(17) Darmono : **“Yuuu, aku sesuk pamitna pak Guru ya Yu?”**

Darminah : “Pamit nyang apa?”

Tuturan (17) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur* boten *langsung literal* amargi *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun *tuturan* menika. Ananging tembung-tebung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. *Modus* saking tuturan (17) menika kangge pitakenan ananging ugi mrentah darminah supados palilah marang gurunipun Darmono menawi Darmono menika badhe idin madosi Ibunipun. Pangandikanipun Darmono menika panic leres menawi badhe nyuwun tulung kaliyan Darminah.

Tuturan (17) menika kalebet *tindak tutur direktif* mrentah amargi tuturan menika *fungsi* ingkang maksudipun Darmono mrentah Darminah supados nyuwun palilah dhumateng gurunipun Darmono menawi Darmono badhe *tindak madosi ibu*. Katitik saking tembung ‘pamitna’ menika dadosaken kalebet *tindak tutur direktif* mrentah. Tuturan menika ancasing penutur supados mitra tutur nglajengaken tindakan, tindakanipun menika Darminah purun nyuwun pamit marang Gurunipun Darmono, jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36). Asiling panaliten menika jumbuh kaliyan asiling

panaliten dening Ardiany Fitri ingkang ngandhraken bilih fungsipun *direktif* mrentah amargi wonten tembung ‘mampiro’ panambang –a menika kalebet mrentah, menawi wonten ing panaliten menika wonten tembung ‘pamitna’ panambang –a menika kalebet mrentah. Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Akhamdi kaliyan Sukandar. Sasampunipun akhmadi ngutus sukandar supados nyolidiki wonten ing griyanipun durjana, lajeng sukandar purun.

(18) Akhmadi: **“Wis ngerti ta maksudku?”**

Sukandar: “Sampun dados benjing enjing pajar kula bidhal.”

Tuturan (18) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur* boten *langsung literal* amargi *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun *tuturan* menika. Ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. *Modus* saking tuturan (18) menika kangge pitakenan ananging ugi mrentah Sukandar supados benjing enjing bidhal madosi griyanipun para durjana. Pangandikanipun Akhmadi menika panic leres menawi badhe nyuwun tulung kaliyan Sukandar.

Tuturan (18) menika kalebet *direktif* amargi ancasing penutur supados mitra tutur nglajengaken tindakan, tindakanipun menika Sukandar badhe nyildiki para durjana. Tuturan menika kalebet *tindak tutur direktif* mrentah amargi tuturan menika fungsi ingkang maksudipun Akhmadi mrentah Sukandar

supados *nylidiki* wonten ing griyanipun para durjana. Katitik saking ukara ‘wis ngerti ta’ menika dadosaken kalebet *tindak tutur direktif* mrentah. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005: 36).

e. *Fungsi Direktif Menasehati*

Fungsi direktif menasehati inggih menika *fungsi* ingkang *maksud*-ipun supados *penutur* saged matur *nasehat* utawi saged *menasehati mitra tutur*. *Tuturan-tuturan* wonten ngandhap menika kepethik saking novel Kumpule Balung Pisah ingkang nedahaken jinising saha *fungsi direktif menasehati*. *Fungsi direktif menasehati* wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Ibu kuwalon kaliyan Darmono, ing wekdal menika Bapak nembe kondur saking kator, lajeng Bapak ngertos Darmono nangis-nangis amargi mlayu kesandung banjur tiba.

(19) Ibu kuwalon: **“Wis meneng, mengko diboboki beras kencur, mulane suk meneh aja ngono ya?”**

Tuturan (19) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur* boten *langsung literal* amargi *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun *tuturan* menika. Ananging tembung-tebung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. *Modus* saking tuturan (19) menika kangge pitakenan ananging ugi *menasehati* menawi boten angsal muwun.

Tuturan (19) menika kalebet *direktif* amargi ancasing penutur supados mitra tutur nglajengaken tindakan, tindakanipun menika supados Darmono kendel anggenipun muwun. Tuturan (19) menika kalebet *tindak tutur menasehati* amargi tuturan menika fungsi ingkang maksudipun supados mitra tutur menika leren anggenipun nangis. Sahingga ibu kuwalon menika *nasehati* darmono supados boten nangis malih katitik saking tembung ‘wis meneng’ menika kalebet nasehat saking ibu kuwalon. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36). Pethikan sanesipun kados andharan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Sundoro kaliyan Sundari. Sundoro menika kangmasipun sundari ananging sundoro menika kagungan sifat ingkang ala yaiku mabuk, maling

(20) Sundari: **“Mas Sundoro, kapan ta anggonmu mareni tumindak kaya ngono kuwi apa kowe ora kepingin urip sing kapenak tentem ayam? Apa salawase mung kaya mangkono bae?”**

Sundoro: “Iku urusanku dhewe pokoke aku ora ganggu gawe marang kowe.”

Tuturan (20) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur* boten *langsung literal* amargi *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun *tuturan* menika. Ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. *Modus* saking tuturan (20) menika kangge pitakenan ananging ugi *menasehati* supados Sundoro leren anggenipun dados durjana.

Tuturan (20) menika kalebet *direktif* amargi ancasing *penutur* supados *mitra tutur* nglajengaken tindakan, tindakanipun menika supados Sundoro mantuni anggenipun dados durjana. Tuturan (20) menika kalebet *tindak tutur direktif* *menasehati* amargi tuturan menika *fungsi* ingkang maksudipun supados *mitra tutur* menika leren anggenipun dados durjana. Sahingga Sundari menika *nasehati* Sundoro supados leren anggenipun dados durjana. Katitik saking ukara ‘kapan ta anggonmu mareni tumindak kaya ngono kuwi apa kowe ora kepingin urip sing kapenak tentem ayem’ menika kalebet *nasehati* saking Sundari. Tuturan menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36).

f. *Fungsi Komisif Menawarkan*

Fungsi komisif menawarkan inggih menika *fungsi* ingkang *maksud*-ipun supados *penutur* ngandharaken *penawaran* dhateng *mitra tutur*-ipun. *Tuturan-tuturan* wonten ngandhap menika kepethik saking novel Kumpule Balung Pisah ingkang nedahaken jinising saha *fungsi komisif menawarkan*. *Fungsi komisif menawarkan* wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Lelampahan wonten ing pawon. Bapak nembe wangsul saking kantor, Darminah boten masak, nanging nyambel thok, Bapak menika namung dhahar sega kalih sambel.

(21) Darminah: **“Wau boten masak, punapa utusan mundhut lawuh dhateng wande, Pak?”**

Bapak: “Ah, ora susah... iki wae wis segere ora jamak.”

Tuturan (21) menika menawi dipuntingali saking jinisipun, tuturan menika kalebet *tindak tutur boten langsung literal* amargi *modus* ukaranipun boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun *tuturan* menika. Ananging tembung-tembung ingkang dipunginakaken jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. *Modus* saking tuturan (21) menika kangge pitakenan ananging ugi kangge *penawaran* supados mundhut lawuh dhateng wande. Pangandikanipun Darminah jumbuh kaliyan swasana saha kawontenanipun.

Tuturan (21) menika kalebet *tindak tutur komisif* amargi gadhah fungsi kangge ngandharaken *penawaran* katitik saking tembung ‘punapa’ menika ngandharaken bilih kasaguhan menawi badhe mundhut lawuh dhateng wande. Tuturan menika kalebet *tindak tutur menawarkan* amargi tuturan menika fungsi ingkang maksudipun kangge penawaran Darminah menika *menawarkan* dhateng Bapak menawi badhe mundhut lawuh menika purun menapa boten. Tuturan Menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36).

3. *Tindak Tutur Langsung Boten Literal*

Tindak tutur langsung boten literal inggih menika tindak tutur ingkang *modus* ukaranipun jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun tuturan menika, ananging tembung-tembung ingkang dipunginaken boten jumbuh kaliyan suraosipun saking tiyang ingkang ngendika. Jinis tindak tutur langsung boten

literal wonten ing novel Kumpule Balung Pisah menika kapnggihaken kanthi *fungsi direktif* kados ingkang dipunandharaken wonten ngandhap menika.

a. *Fungsi Direktif Memohon*

Fungsi direktif memohon inggih menika fungsi ingkang andharan saking *panutur* ndhawuhi supados *mitra tutur* numindakake menapa ingkang dipunkersaaken penutur. *Tuturan-tuturan* wonten ngandhap menika kepethik saking novel Kumpule Balung Pisah ingkang nedahaken jinising saha *fungsi direktif memohon*. Fungsi *direktif memohon* wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Ibu saha Bapak menika sampun ngarembag menawi Parjono menika bakal dipunjodhoaken kaliyan Darminah, ananging darminah menika boten purun dipunjodhokaken kaliyan Parjono amargi darminah sampun kagungan Mas Akhmadi.

(22) Darminah: **“Ingkang ngrembag bapak ibu nanging ingkang badhe nglampahi rak kula ta Bu. Upama kula mopo kados pundi?”**

Ibu: “Apa kowe seneng yen gawe wiring wong tuwamu? Yen ora nurut wong tuwamu arep nurut sapa he?”

Tuturan (22) menika kalebet *tindak tutur langsung* boten *literal* amargi *tindak tutur* ingkang modus ukaranipun jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun, ananging tembung-tembung ingkang dipunginaken kangge ndadosaken ukara menika makanipun boten trep kaliyan suraosipun tuturan kasebut. Modus saking tuturan (22) menika kangge pitakenan maksudipun kangge pitakenan cariyos ngandharaken menawi boten purun dipunjodokaen

kaliyan Parjono ingkang tiyangipun boten nyambut damel. Pangadikanipun Darminah dhateng Ibu Kuwalon menika sanes tindak tutur literal amargi ingkang dipunkajengaken inggih menika mopo. Ananging pangandikan kalawau minangka tindak tutur langsung amargi ukara pitakenan kangge nyuwun pirsane menawi mopo kadospundi.

Tuturan (22) menika kalebet *direktif* amargi ancasing penutur supados mitra tutur nglajengaken tindakan, tindakanipun menika supados Ibu Kuwalon boten jodhokaken Darminah kaliyan Parjono. Tuturan (22) menika kalebet *tindak tutur direktif memohon* amargi tuturan menika fungsi ingkang maksudipun kangge *memohon* dhateng Ibu kuwalon supaya boten kajodhokaken dening Parjono ingkang boten dipunkaremi, amargi Darminah menika sampun kapancangaken kaliyan Akhmadi pilihanipun Darminah. Tuturan Menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36).

4. *Tindak Tutur Boten Langsung Boten Literal*

Tindak tutur boten langsung boten literal inggih menika *tindak tutur* ingkang *modus* ukaranipun kaliyan tembung-tembung ingkang dipunginakaken boten jumbuh kaliyan maksudipun *penutur*. Jinis *tindak tutur* boten *langsung* boten *literal* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah menika kapanggihaken kanthi *fungsi ekspresif* kados ingkang kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

a. *Fungsi Ekspresif Menyalahkan*

Fungsi Ekspresif menyalahkan inggih menika fungsi ingkang maksudipun saking panutur *menyalahakan* dhateng mitra tutur. *Fungsi ekspresif menyalahkan* wonten ing novel kumpule balung pisah wonten tuturan ing ngandhap menika.

Konteks: Pirembagan antawisipun Ibu kuwalon kaliyan Darmono ing wanci surup darmono nembe wangsul saking dolan, darmono mindhik-mindhik metu mburi supados ibu saha bapak boten pirsane, sasampunipun darmono mlebet ing griya, darmono menika raos luwe lajeng nyuwun dhahar dhateng ibu.

(23)Darmono: “Bu, nyuwun mangan, kula luwe sanget”

Ibu: **“Wadhuh cah bagus, biyasane maling, saiki ndadak kandha barang ta...?”**

Tuturan (23) menika kalebet *tindak tutur* boten *langsung* boten *literal* amargi *modus* ukara kaliyan tembung-tembung ingkang dipunginakaken boten jumbuh kaliyan maksud utawi suraosipun tuturan menika. *Modus* saking tuturan (23) menika kangge pitakenan maksudipun kangge *sindiran* dhateng Darmono. Wondene tembung ‘maling’ menika kangge *sindiran* dhateng Darmono menawi badhe dhahar ananging boten angsal kalih Ibu Kuwalon. Pangadikanipun Ibu menika sanes *tindak tutur literal* amargi maksudipun tuturan sajatosipun boten mekaten. Ibu boten ngajengaken Darmono menika dhahar. Pangadikanipun ibu menika sanes tuturan langsung amargi ukara pitaken dene maksudipun inggih menika *sindiran*.

Tuturan menika kalebet *tindak tutur ekspresif* amargi fungsi kangge ngandharaken sikep penutur tumrap satunggaling kawontenan, kawontenanipun menika Ibu sajatosipun duka kaliyan Darmono amargi badhe dhahar. Tuturan (23) menika kalebet *tindak tutur ekspresif menyalahakan* amargi tuturan menika fungsi ingkang maksudipun kangge menyalahakan dhateng Darmono menawi badhe dhahar ananging boten angsal dhahar kaliyan Ibu kuwalon, lajeng Ibu kuwalon menika duka kaliyan Darmono. Tuturan Menika jumbuh kaliyan pamanggihipun Searle wonten ing (Rahadi, 2005:36)

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan saged dipunpendhet dudutan babagan kalih perkawis ingkang wonten ing wosing perkawis. Sasampunipun nindakaken *analisi* kados andharan ing ngandhap menika.

Saking sekawan jinising tindak tutur kalawau sedaya kalebet *fungsi ilokusi* ingkang jumbuh *konteks-ipun*.

1. *Tindak tutur langsung literal*
 - a. *Asertif ngandharaken,*
 - b. *Direktif memohon,*
 - c. *Direktif merecomendasi,*
 - d. *Ekspresif panuwun,*
 - e. *Ekspresif menyalahkan.*
2. *Tindak tutur boten langsung literal*
 - a. *Asertif caos pamrayogi,*
 - b. *Asertif sambat,*
 - c. *Direktif memesan,*
 - d. *Direktif mrentah,*
 - e. *Direktif menasehati,*
 - f. *Ekspresif menyalahkan*
 - g. *Komisif menawarkan.*

3. *Tindak tutur langsung boten literal*
 - a. *Direktif memohon.*
4. *Tindak tutur boten langsung boten literal*
 - a. *Ekspresif menyalahkan.*

B. Implikasi

Asiling panaliten menika saged dipundadosaken *pengetahuan* ingkang gayutipun kaliyan basa Jawa wonten ing *bidang pragmatik* mliginipun *fungsi ilokusi*. *Fungsi ilokusi* saged dadosaken pengetahuan kangge pamaos saged mangertosi makna tuturan ingkang katingal saking jinising saha fungsipun *tindak tutur* ingkang dipungayutaken kaliyan konteksipun. Mliginipun *interogatif* ingkang boten namung dados ukara pitaken ananging saged dados paring tumindak dhumateng *mitra tutur*.

C. Pamrayogi

Adhedhasar menika prelu dipuntindakaken panaliten ingkang langkung wiyar lan nyinau malih babagan *tindak tutur*. Panaliten menika dipunwatesi jinising saha *fungsi ilokusi interogatif* wonten ing novel Kumpule Balung Pisah anggitanipun Achmad Saerozi A.M. Dipunajab wonten panaliten sanes ingkang ngarembag bab *tindak tutur pawarta (deklaratif)* saha *tindak tutur perintah (imperatif)*.

KAPUSTAKAN

- Ardiany. 2014. *Kajian Tindak Tutur Wonten Wacana Kaos Cak Cuk Surabaya*. Yogyakarta: UNY.
- Chaer, Abdul. 2010. *Kesantunan Berbahasa*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- Chear, Abdul saha Leonie Agustine. 1995. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Djajasudarma, T. Fatimah, 2012. *Wacana dan Pragmatik*. Bandung: Refika ADITAMA.
- Gudai, Darmansyah. 1989. *Semantik Beberapa Topik Utama*. Jakarta: Proyek Pengembangan Lembaga Pendidikan dan Tenaga Kependidikan.
- Ihsan, Diemroh. 2011. *Pragmatik, Analisis Wacana, dan Guru Bahasa*. Palembang: Universitas Sriwijaya.
- Kridalaksana, Hari Murti. 1984. *Kamus Linguistik*. Jakarta: Gramedia.
- Leech, Geoffrey. 1993. *Prinsip-Prinsip Pragmatik (Terjemahan: M.D.D. Oka)*. Jakarta: Universitas Indonesia.
- Moleong, Lexy J. 2010. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Mulyana. 2005. *Kajian Wacana*. Yogyakarta: Tiara Wacana.
- Nababan, P. W. J. 1987. *Ilmu Pragmatik (Teori dan Penerapannya)*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Nadar. F. X. 2013. *Pragmatik dan Penelitian Pragmatik*. Yogyakarta: Graha Ilmu.
- Nurhayati, Endang saha Mulyani Siti. 2006. *Linguistik Bahasa Jawa*. Yogyakarta: BAGASKARA.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2010. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada

University Press.

Rahardi, Kunjana. 2005. *Pragmatik Kesatuan Imperatif Bahasa Indonesia*. Jakarta: Erlangga

Rahardi, Kunjana. 2009. *Sosiolinguistik*. Jakarta: Erlangga.

Tarigan, Henry Guntur. 1986. *Pengajaran Pragmatik*. Bandung: Angkasa

Verhaar. 2000. *Asas-asas Linguistik Umum*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.

Wijana, I Dewa Putu. 1996. *Dasar-dasar Pragmatik*. Yogyakarta: Andi Offset.

Yule, George. 1996. *Pragmatik. (Terjemahan: Rombe Mustajab)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

LAMPIRAN

Tabel 4 Analisis Lokusi, Ilokusi, Perlokusi dan Fungsi Ilokusi Interogatif Wonten ing Novel Kumpule Balung Pisah

Anggitanipun Achmad Saerozi A.M.

No	Hal	Konteks	Tuturan	Jinis				Fungsi Ilokusi					Keterangan
				L It	BL It	L Blt	BL Blt	A	D	E	K	Dk	
1.	7	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Mbok nem wanci enjing. Darminah bibar wonten peken lajeng mampir wonten ing griyanipun Mbok nem. Kadingaren Darminah mampir ing griyanipun Mbok nem, Mbok Nem nyuwun pirsu kaliyan Darminah.	Mbok nem: “Kok enjing, mas Rara... napa onten perlu?” Mas Rara: “Ora, mbok ya mung dolan we, wong kebeneran ngomah suwung.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘napa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun. • <i>Fungsiniipun:</i> Asetif kangge suka pamrayogi.
2.	7	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Mbok nem,	Mbok nem: “Iha keng ibu? Napa tindakan?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan

		Darminah mampir wonten ing griyanipun Mbok nem bibar saking peken, Mbok Nem kaget kadingaren Draminah sowan ing dalemipun Mbok nem biasanipun menawi dolan ibu mangke duka kaliyan Darminah.	Mas Rara: “Iya, nyang Sambirejo... bokmanawa mengko awan lagi rawuh.”										maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘napa’ • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif kangge suka pamrayogi.
3.	7	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Mbok nem, Darminah mampir wonten ing griyanipun Mbok nem. Darminah menika badhe cariyos kaliyan Mbok nem, awit mekaten darminah mampir ing griyanipun Mbok nem.	Mbok nem: “ Lha napa boten masak barang? Mangke kene ibu duka.” Mas Rara: “O Allah mbok... masak meneh yen dipercaya... Ya mung njangan-njangan bening kanggo sedhiyani adhik-adhik.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘napa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

														• Fungsini pun: Asertif kangge suka pamrayogi
4.	9	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Mbok nem, Darminah badhe cariyos kalih Mbok nem kedadeyan nalika Mbok nem sampun boten nderek kalih Pak Sastrasudiro.	Mbok nem: “Saniki mbok kula dicritani mas Rara... empun kepanggih kaping kalih wingi nika kula kok taksih dereng ngetos larah-larahe. Pripun, sapengker kula nika onten kedadeyan napa?” Mas Rara: “Iya mbok, dakceritani mas rara... mumpung dina iki aku bisa rada tanek olehku sanja mrengs, merga ibu tindak.”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsini pun: Asetif kangge suka pamrayogi.
5.	10	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Pak Sastrasudiro. Ibu lan bapak saweg wonten prakara sahingga ibu duka sanget.	Darminah: “ Ibu kok duka terus ta, Pak? ” Bapak: “Ah, ya wong lagi duka... mengko rak lilih ta.”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘napa’.

													• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif kangge sambat katitik saking satuan lingual ingkang menika ngresula. Saking tembung ‘kok duka terus’
6.	11	Lelampahan menika kadadosan wonten ing pawon. Bapak nembe wangsul saking kantor, Darminah boten masak, nanging nyambel thok, Bapak menika namung dhahar sega kalih sambel.	Darminah: “Wau boten masak, punapa utusan mundhut lawuh dhateng wande, Pak?” Bapak: “Ah, ora susah... iki wae wis segere ora jamak.”		√						√		• Boten <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>menawarkan.</i> • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

		ingkang dipunkersaaken ibu, amargi bapak menika nyambut damel boten nate neko-neko.	nengen. Mas Ranu bisa ngrogoh kana,										Dipuntingali saking tembung 'kepriye'. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Ekspresif kangge <i>menyalahkan</i> .
9.	12	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Pak Sastrasudiro. Ibu saweg duka kalih bapak amargi bapak menika boten padha kalih rencangipun menawi nyambut damel kalih korupsi supados gadhah arta ingkang akeh.	Ibu: "Nekad priye. Mbok ya sing melek ndeleng kiwa tengene kae mas Jaya bisa nyampluk ngiwa nengen. Mas Ranu bisa ngrogoh kana, ngrogoh kene, Jaman kaya ngene sapa sing arep ngurus?" Bapak: "O, dadi kowe ki ngajari aku supaya selingkuh... supaya aku dhemen korupsi ngono apa?"	√						√			• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nyukani ngerti. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Ekspresif kangge <i>menyalahkan</i>

10.	12	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Pak Sastrasudiro. Bapak boten purun menawi ibu ngutus bapak supados korupsi. Bapak nyambut damel boten badhe korupsi utawi selingkuh.	Bapak: “O, dadi kowe ki ngajari aku supaya selingkuh... supaya aku dhemen korupsi ngono apa?” Dak rewangi nggombal ya ben nyrantil ora dadi apa, waton aku ora tumindak selingkuh	√					√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘ngono’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif nuntut.
11.	13	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Pak Sastrasudiro. Darminah ingkang nembe caryios kaliyan mbok nem babagan <i>perjodohan</i> kaliyan parjono.	Darminah: “Kowe mesthine maido ya mbok, geneya aku ora misah kang lagi pancakara iku?”	√						√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

													• Fungsini pun: Ekspresif <i>menyalahakan</i> dipun tingali saking tembung ‘mesthine’
12.	13	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Pak Sastrasudiro. Ing wekal enjing iku Ibu sampun tindak saking griya, boten mangertos tindak wonten pundi.	Darmanto: “ Ibu tindak endi ta, Yu? ” Darminah: “Tindak pasar, mengko manto dipundhutke dolanan. Wis saiki bobok dhisik ya?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘endi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsini pun: Asertif nganharaken
13.	13	Lelampahan menika kadadosan wonten ing griyanipun Pak Sastrasudiro. Ing wanci enjing. Pirembagan menika kadadosan	Darminah: “Tindak pasar, mengko manto dipundhutke dolanan. Wis saiki bobok dhisik ya? ” Darmanto: “Bapak to kola melu tindak, ta?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan mrentah. • <i>Literal:</i>

		antawisipun Darminah kaliyan Darmanto. Darminah menika boten mangetos ibunipun tindak dhateng pundi, ananging Darminah ngendika kaliyan Darmanto menawi ibu nembe tindak peken,											Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Direktif mrentah
14.	13	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Bapak. Darmanto nyuwun pirsu kaliyan bapak menawi ibu tindak kok boten kalih bapak.	Darmanto: “Bapak to ola melu tindak, ta?” Bapak: “Ora wong bapak tindak kantor ki.” ngendikane bapak karo tansah ngisik-isik gundhule mini lan Darmanto	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngndharaken
15.	13	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Darminah ing griyanipun	Darmanto: “Yu Mien kok nangis nang apa yu?” Darminah: “Ora apa-apa wong kecolok	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge

		Pak Sastrasudiro ing wekdal menika amargi Darminah mirsani bapak ingkang kebak eluh amargi ibu sampun kenging godho lanjeng darminah ugi kraos menapa ingkang dipunraosaken bapak. Darminah ugi nangis.											pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘nang apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asetif ngandharaken
16.	15	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Wekdal menika ibu sampun boten wangsul ing griya sekawan dinten. Ing wanci tabuh sedasa bapak rawuh saka kantor lanjeng Darminah dipuntimbali bapak,	Darminah: “Aku ndhingkluk, atiku dheg-dhegan. Gek ana apa iku? Bapak kok ngendika kaya ngono? kumudu - kudu aku kepengin ngerti apa kanga rep dingendikakake bapak sabanjure...” “Arep ora dakwedhari kepriye... dakkandhani mengko gek o ya kapriye maneh, muga-muga diparingana kuwat ya nduk.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif sambat.

17.	15	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Darminah sampun lenggah wonten ing sandhingipun bapak.	Darminah: “Wonten punapa ta, Pak?” Bapak: “O Allah nduk sing teteg atimu dakkandhani..... Darminah, kaya ngene lelakonmu ngger ibumu... ibumu... kena godho saiki wis tega marang aku, tega marang kowe lan adhi-adhimu.	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘punapa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif suka pamrayogi
18.	15	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Bapak cariyos kaliyan Darminah menawi ibu menika boten nate wangsul ing griya amargi sampun kenging godho. Ananging Darminah taksih boten paham.	Darminah: “Kenging godho dospundi, Pak?” Bapak: “Sabarna atimu nduk tawakala marang kang gawe urip lan kang gawe lelakon, ing wektu iki ibumu katut marang sawijining priya liya... iki mau aku tanpa layange...	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘dospundi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

														makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif caos pamrayogi
19.	15	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Bapak cariyos menawi ibu sampun katut kaliyan priya liya dados badhe ninggalaken bapak.	Darminah: “Katut dospundi, pak?” Bapak: “Ngene nduk mau ana kantor aku oleh laying lumantar pos saka ibumu kang surasane aku dipenging ngarep-arep baline, malah njaluk laying supaya dakuculi laying talak.	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘dospundi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif caos pamrayogi
20.	21	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Darminah lenggah wonten ing sandhingipun bapak. Bapak katon bungah	Bapak: “Anu ngene ya, kira-kira seminggu maneh mengko kowe lan adhi-adhimu bakal duwe ibu meneh, seneng ora?”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>memohon</i> . • <i>Literal:</i>

		amargi bapak menika badhe krama malih.	Darminah: “Ibu maneh dospundi, ta Pak? Punapa ibu badhe kondur?”											Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Direktif memohon katitik saking tembung ‘seneng ora’
21.	21	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Bapak ngendika kaliyan darminah menawi bapak badhe krama malih supados Darmini lan Darmanto wonten ingkang ngrumat malih.	Darminah: “ Ibu maneh dospundi, ta Pak? Punapa ibu badhe kondur? ”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaraniipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘punapa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif ngandharaken.
22.	21	Pirembagan menika kadadosan antawisipun	Darminah: “ Dados...ee bapak krama malih, ta? ”	√				√						• <i>Langsung:</i>

		Bapak kaliyan Darminah. Bapak nyuwun idin kalih Darminah menawi badhe krama malih, Darminah netesaken eluh amargi bapak badhe krama malih, Darminah banjur kelingan marang ibunipun.	Bapak :”heeh”										Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘dados’.
													• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken.
23.	22	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Ing sawijining dinten bapak katon beda banget kahananipun bapak katon bungah ngungkuli adate. Sasampunipun bapak ngedika menawi badhe krama malih, Darminah kuwatir	Darminah: “Ning sasela-selaning rasa kaya mangkono mau, uga kacampur rasa kuwatir lan miris... hmm bakal diemong ibu kuwalon? ” Bapak: “Teka malah nangis ta ndhuk?”		√			√					• <i>Boten Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan ingkang nedahaken sambat. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

		menawi diemong kaliyan ibu kuwalon menika menawi galak.												• Fungsipun: Asertif sambat
24.	22	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Darminah taksih boten percaya menawi bapakipun badhe krama malih, lan darminah badhe gadhah ibu kuwalon. Darminah namung saged nangis mikir kahanan menika.	Bapak: “Teka malah nangis ta ndhuk?” Darminah: “Mangke gek galak, Pak?”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
25.	22	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Darminah ngraos bingung, menawi bapak badhe krama malih, mangkih adhik-dospundi, darminah uga wedi	Darminah: “Mangke gek galak, Pak?” Bapak: “Ooo ora-ora aja kuwatir	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

		mangkih ibu kuwalonipun galak.											• Fungsiniipun: Asertif Sambat dipuntingali saking tembung ‘mangke gek’
26.	22	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Bapak mangetos menawi darminah taksih ragu bilih badhe gadhah ibu kuwalon, ananging bapak sampun manteb anggenipun badhe krama malih.	Bapak: “Iku ta kang kok kuwatirake?” Ojo was atimu ndhuk kabeh iku wis dakpikir dawa, wis daktimbang-timbang	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif ngandharaken
27.	23	Pirembagan menika kadadosan ing wanci enjing wonten dhokar mandheg ing ngarepan griya, menika bapak lan ibu kuwalon. Ibu kuwlon katon grapyak kaliyan Manto lan Mini, Katon tresna sanget kaliyan	Bapak: “Ta, bener ora kandhaku kae?”	√						√			• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

		manto lan mini, bapak nate ngendhika menawi ibu kuwalon menika boten galak.												makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Ekspresif menyalahakan dipuntingali saking tembung ‘bener ora kandhaku’.
28.	25	Pirembagan menika kadadosan wonten ing griyanipun Bapak. Darminah mikiraken darmini amargi menawi sekolah menika darmini boten nate sarapan.	Darminah: “Bocah semono kok sakesuk njepluk tanpa klebon apa-apa, gek kepriye kahanane yen ana sekolahan?”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepriye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif caos pamaryogi.
29.	26	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan ibu	Ibu kuwalon: “O, kowe sing wis Gerang ora ngerti ngajari adhi-	√						√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan

		kuwalon ing wanci siang darmanto lan darmini menika luwe sanget amargi dereng angsal nedha amargi bapak dereng kondur saking kantor, ananging darmini lan darmanto sampun luwe sanget. Lajeng darminah matur kaliyan ibu supados mini lan manto saged mangan rumiyina awit sampun luwe.	adhine. Apa apik bocah nyisani wong tuwa? Dhidikane sapa ngono kuwi?											maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Ekspresif menyalahkan
30.	27	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan darmanto, kelingan marang ibu kandungipun, menawi ibu kuwalon menika napa-napa boten angsal, galak kalih mini lan manto, Darmanto nyuwun pirska kalih	Darmanto: “Yu mien tok nangis wae apa mau ya dipentung ibu tuwi?”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

		darminah, ibu menika tindak wonten pundi, darmanto badhe nyusul ibunipun. Krungu mekaten darminah banjur nangis.												• Fungsini pun: Aserti caos pamrayogi
31.	27	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan ibu kuwalon, darminah menika nembe nangis amargi kelingan marang ibunipun.	Ibu kuwalon: “Eeee kathik padha tangisan, sapa sing mbok alup? apa ngalup ibumu kang lunga nglambrang? ” Darminah: “Mboten kok Bu...”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsini pun: Asertif ngandharaken
32.	27	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon ingkang nembe dukani darminah awit darminah nangis.	Ibu kuwalon: “ Mboten, mboten apa? sithik-sithik nangis, kaya kurang pangan...”	√						√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘npa’.

													• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Ekspresif <i>menyalahakan</i>
33.	28	Pirembagan menika kadadosan ing wanci sonten saderengipun bakap kondur saking kantor menawi darminah menika sambat wonten pundi tindakipun ibu kok boten wangsul-wangsul.	Darminah: “ O Gusti dhateng dunungipun pundi ibu sapunika? ”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘sapunika’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> sambat
34.	28	Pirembagan menika kadadosan antawisipun ibu kuwalon kaliyan	Ibu kuwalon: “ Wis meneng, mengko diboboki beras kencur,	√					√				• Boten <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan

		darmono, ing wekdal menika bapak nembe kondur saking kator, lajeng bapak ngertos darmono nangis-nangis amargi mlayu kesandung banjur tiba.	mulane suk meneh aja ngono ya?"										maksudipun kangge pitakenan <i>menasehati</i> . • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Direktif menasehati dipuntingali saking tembung 'wis meneng'
35.	29	Pirembagan menika kadadosan antawisipun bapak kaliyan ibu kuwalon. Bapak boten weruh darmini kaliyan darmanto wonten ing griya lajeng bapak nyuwun pirsu kalih ibu.	Bapak: "Mini karo Manton nyang endi?" Ibu kuwalon: "O wiwit bubar mangan mau terus dolan."	√				√					• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung 'endi'. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

													• Fungsipun: Asertif ngandharaken.
36.	29	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan darmanto lan darmini. Ing wekdal menika darmanto lan darmini sampun wangsul saking dolan banjur nyedhaki bapak.	Bapak: “Mini lan Manto wis pada maem ta?” Darmanto lan Darmini padha manthuk	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Aserif ngandharaken.
37.	29	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan darmanto lan darmini. Bapak nyuwun pirsa kalih mini lan manto wau sampun dhahar, ananging nyatanipun mini lan manto menika boten angsal dhahar kaliyan ibu kuwalon, ananging	Bapak: “Lawuhe tempe senenganmu, ya? Ning ora pareng nggadho akeh-akeh, mau entek pira?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

		mini lan manto boten wani jujur.												• Fungsipun: Asertif ngandharaken.
38.	30	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmono kaliyan Darminah ing wanci ndalu saderengipun tilem, darmanto guneman kaliyan darminah, darmanto kepingin nyusul ibu.	Darmono: “ Aku dak nusul sibu ya, Yu? aku wani nusul dhewe” Darminah: “Nusul nyang endi, wong ora karuwan panggonane.”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>memohon</i>. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Direktif memohon dipuntingali saking tembung ‘ya, yu’
39.	30	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmono kaliyan Darminah ing wanci ndalu saderengipun tilem, darmanto kepingin madosi ibu, ananging darmanto boten	Darmono: “Ya digoleki ta Yu, takon-takon suwe-suwe rak ketemu.” Darminah: “ Lha sangumu apa? nggoleki ki apa cukup sedina rong dina? ”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

		mangertos ibu samenika wonten pundi. Menawi badhe madosi ibu boten cekap namung kalih diten kemawon.												makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif caos pamrayogi
40.	34	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Ibu kuwalon kaliyan Darmono ing wanci surup darmono nembe wangsul saking dolan, darmono mindhik-mindhik metu mburi supados ibu saha bapak boten pirsu, sasampunipun darmono mlebet ing griya, darmono menika raos luwe lajeng nyuwun dhahar dhateng ibu.	Darmono: “Bu, nyuwun mangan, kula luwe sanget” Ibu: “ Wadhuh cah bagus, biyasane maling, saiki ndadak kandha barang ta...? ”				√			√				• Boten <i>Langsung</i>: Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge <i>sindiran</i>. • Boten <i>Literal</i>: Modus saha maknanipun boten jumbuh kaliyan suraos ingkang badhe dipunngendikakaken. • Fungsipun: Ekspresif <i>menyalahkan</i>
41.	34	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Ibu kuwalon kaliyan Darmono wonten ing pawon. Darmono	Ibu: “Sedhiyan kanggo dhahar bapakmu” Darmono: “ Lha sedhiyan kula pundi? ”	√				√						• <i>Langsung</i>: Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.

		ingkang luwe boten angsal dhahar amargi sedhiyanipun namung kagem bapak kewmaon.															Dipuntingali saking tembung ‘pundi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
42.	34	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Ibu kuwalon kaliyan Darmono ing pawon. Darmono boten angsal dhahar amargi dereng kagungan bayaran, lajeng darmono mangkel.	Ibu: “We, kowe ya njaluk disediyani? Bayaranmu pira ngger?” Darmono: “Dereng gadhah bayaran, nanging wong niku rak nggih mangan ta?”		√					√							• Boten <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nyindir. Dipuntingali saking tembung ‘njaluk disediyani’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Ekspresif <i>menyalahkan</i>

43.	34	Pirembagan menika kadadosan nalika darmono saha ibu kuwalon nembe duka amargi darmono boten angsal dhahar kalih ibu,	Darmono: “Dereng gadhah bayaran, nanging wong niku rak nggih mangan ta?”	√					√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Direktif <i>memohon</i>
44.	34	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darmono. Bapak menika miring anggenipun ibu kaliyan darmono padha ribut banjur bapak mara.	Bapak: “Ana apa, ana apa iki?” Darmono: “Hiii weteng luwe ora oleh mangan hiii”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘ana apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

													• Fungsini pun: Asertif ngandharaken
45.	34	Pirembagan menika kadadosan antawisipun ibu kuwalon kaliyan darmono. Awit bapak miring ibu duka banjur bapak mara lan darmono wadul kaliyan bapak menawi ibu menika boten ngolehi dhahar darmono, lajeng ibu boten terima menawi dipunsalahaken.	Ibu: “Sing nglarang sapa, he? sapa, sapa? Sapa sing ngalarang?”	√						√			• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘sapa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsini pun: Ekspresif menyalahkan dipuntingali saking tembung ‘sapa, sapa ha’
46.	35	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem	Darmono: “Yuuu, aku sesuk pamitna pak Guru ya Yu?” Darminah: “Pamit nyang apa?”	√						√			• Boten <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge

		darmono ngendika kalih darminah menawi badhe pamit madosi ibu, darmono ngeken darminah supados idin dhumateng Pak guru.											pitakenan nyuwun tulung. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Direktif mrentah dipuntingali saking tembung ‘pamitna’
47.	35	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem darmono ngendika kalih darminah menawi badhe pamit nyusul ibunipun.	Darminah: “ Pamit nyang apa? ” Darmono: “Aku arep nusul ibu, Yu nggoleki ibu saketemune”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif ngandharaken

48.	37	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem. Darmono badhe nyusul ibunipun anangiang boten mangertos ibu samenika wonten pundi nanging darmono badhe tindak ing purwadadi rumiyin.	Darminah: “ Njut niatmu lungamu menyang ngendi, njujug nggone sapa? ” Darmono: “Rencanganku ngulon, Yu nyang purwadadi dhisik”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘ngendi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif caos pamrayogi
49.	37	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem darmono nyuwun idin badhe nyusul ibu dhateng purwadadi.	Darminah: “ Adhuuuh teka adoh tenan numpak apa sangumu apa? ” Darmono: “Ya mlaku ta Yu, metu pinggir yen bingung ya takon-takon aku wis wani, yen udan ngeyup ing emper-emper omah”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

													makna asli tetembunganipun
													Fungsiniipun: Asertif caos pamaryogi
50.	37	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem. Darmono enjing menika badhe tindak madosi ibunipun ananging darmono menika nyuwun nyuwun sangu kaliyan darminah.	Darmono: “Aku sesuk sangonana ya Yu?” Darminah: “O Allah gek apa ta Dar sing daksangokake?”		√				√				Boten Langsung: Ukaraniipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nyuwun sangu. Literal: Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun - Fungsiniipun: Direktif memesan
51.	37	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem. Darmono namung nyuwun sangu sabuntel	Darminah: “O Allah gek apa ta Dar sing daksangokake?” Darmono: “Anu, kok sangoni sega sabuntel wae yen kowe bar ngliwet kae. wetengku luwe Yu, mau ora sida mangan”	√					√				Langsung: Ukaraniipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Literal: Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

		sekul amargi kala wau dereng siyos dhahar.												makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif Sambat
52.	37	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem. Darminah nyaguhi kekarepanipun darmono badhe nyangoni buntelan sekul sakderengipun ibu wungu supados boten dipundukani.	Darminah: “Iya sesuk daktangi sing esuk sakdurunge ibu wungu olehmu mangan nyang ngendi?”	√				√						• Langsung: Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘ngendi’. • Literal: Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif caos pamaryogi
53.	38	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem. Darmono nyuwun	Darmono: “Aja matur ya?” Darminah: “Ora, wis saiki ndang turua sesuk dakgugah jam setengah papat.”	√				√						• Langsung: Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan memohon

		dhateng darminah supdos boten matur kalih ibu saha bapak menawi badhe tindak ing purwadadi.											dipuntingali saking tembung ‘ya’.
													• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Direktif memohon</i>
54.	38	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmono ing wanci ndalu saderengipun tilem. Darminah ngeken darmono tilem supados boten kerinan, ananging darminah boten tilem.	Darmono: “ Kowe apa ora turu? ” Darminah: “Ora yen keturon kerinan kabeh rak blahi	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
55.	40	Pirembagan menika kadadosan antawisipun	Bapak: “ Darmono kok ora ketok nyang endi? ”	√				√					• <i>Langsung:</i>

		Bapak kaliyan Darminah. 2 dinten saksampunipun darmono tindak saking griya ing wanci sore bapak nembe nyuwun pirsu kaliyan darminah, darmono tindak wonten pundi.	Darminah: “ora ngerti										Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘nyang endi’.
													• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
56.	40	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Mbok nem kaliyan darminah. Darmono sampun tigang dinten boten wangsul ing girya bapak kanton sungkawa sanget amargi darmono boten wangsul.	Mbok nem: “ Dados ngantos sapriki Darmono mboten enten kabare? ” Darminah: “Ora ana babar pisan ora kaya-kaya anggonku ngarep-arep”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

																	• Fungsipun: Asertif ngandharaken
57.	41	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Mbok Nem kaliyan darminah, Sasampunipun ibu tindak saking griya menika blas boten wonten kabaripun saking ibu.	Mbok nem: “Heeenggih napa nggih keng ibu seprika-sepriki niku blas ketiplas boten maring-maringi kabar ta mas Rara langkung-langkung e mbok menawa kirim-kirim jajan?” Darminah: “O Allah mbok ngono rak ora banget-banget anggonku nalangsa ta	√					√								• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamarayogi
58.	42	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Mbok nem kaliyan darminah. Wonten ing griyanipun mbok nem, mbok nem ngendika supados darminah menika krama mawon amargi mangkih saged ngalinting adhik-	Mbok nem: “Lhaa mbok nggih ndang grag-greg, ndadak ngentosi napa?” Darminah: “Ya alon-alon dhisik ta mbok	√					√								• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘napa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

		adhikne, darminah ugi sampun gadhah pancangan.											makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif caos pamargoyi
59.	42	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Mbok nem ing griyanipun mbok nem, menawi darminah sampun krama kaliyan mas Akhmadi, Mbok nem badhe nderek darminah malih. Darminah bungah menawi mbok nem purun nderek malih.	Darminah: “Iya ya mbok tenan ya?” Mbok nem: “Enggih enggih mas Rara.	√					√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘tenan ya’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Direktif</i> memeohon dipuntingali saking tembung ‘tenan ya’
60.	42	Pirembagan menika kadadosan sasampunipun darminah saking griyanipun Mbok nem. Draminah	Darminah: “O gek ana apa kae?”	√					√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.

		mlampah kondur wonten ing griya ananging dereng ngancik ing perkarangan griya darminah mirengake tangisanipun darmono.											Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngndharaken
61.	43	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon, Sasampunipun darminah saking griyanipun mbok nem, darmono nembe nangis amargi dithutuk sirahe kaliyan ibu kuwlon.	Darminah: “Wonten punapa ta Bu punika wau?” Ibu: “Yakuwi mblayang nyang ngendi iki mau, ora weruh adhine padha setanen.	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘punika’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
62.	43	Pirembagan menika kadadosan antawisipun	Ibu: “Ooo kowe gedhemu semono ora ngerti kuwi		√				√				• Boten <i>Langsung:</i>

		Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Wonten ing pawon Mini lan Manto badhe dhahar ananging boten angsal kalih ibu kuwalon, sekul menika sedhiyanipun kangge bapak.	sedhiyane bapakmu, ngerti?”										Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nyindir. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Direktif <i>menasehati</i>
63.	43	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Darminah ngendika menawi ibu kuwalon menika kesangetan amargi mini lan manto boten angsal mangan.	Ibu: “Kasangetan apa? Apa aku menthungi kowe? Apa aku mateni kowe? Yen kowe ora krasan ana kene ya minggata kaya adhimu”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif ngandhareken</i>

64.	44	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Bapak. Dumadakan Bapak wangsul saking kantor, Bapak mirengake menawi darminah, mini, uga manto padha pijer.	Bapak: “ Ana apa meneh iki? bola-bali kok pijer ngono bae ta? ”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
65.	44	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Bapak. Sasampunipun bapak kondur saking kantor ngertos padha pijer, lan ngertos pipine Mini ingkang sakit.	Bapak: “ Ana apa Mien lo pipine Mini iki kena apa? ”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

																		makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
66.	44	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Ibu kuwalon kaliyan Bapak, ing wekdal menika darmini wadul kaliyan bapak menawi kala wau pipi uga bathuke mini dithutuk dening ibu kuwalon.	Ibu: “ Wadhuh wadhuh anake wedok wis pinter wadul-wadul, iya ndhuk iya kurang akeh wadule. Bapakmu ben nesu kono yen wis nesu daksedhiyakne guluku ben dijiret ben lega atimu ya? ” Bapak: “Ya sing sabar ta bu.”	√						√								• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Ekspresif menyalahkan</i>
67.	45	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Ibu kuwalon. Bapak kaliyan ibu menika nembe duka, amargi kala wau mina	Bapak: “Wela kathik ana pateni ana cithes barang, kaya nyawa tuma ta. Apa kowe ora eling bayimu kang lago telung lapang kuwi? ”	√				√										• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i>

		lan manto uga darminah pijer.												Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
68.	45	Pirembagan menika kadadosan sasampunipun prakara kala wau ingkang darminah lan adhi-adhinipun pdha pijer amargi dipunsrengeni kaliyan ibu kuwalon, banjur ibu ugi duka kaliyan bapak, dadosaken bapak bingung.	Bapak: “ Abot anake apa abot bojone? ”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nyuwun pilihan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> nuntut
69.	52	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Ibu menika ngeken Darminah	Darminah: “ Nanging kabaripun Parjono punika rak sampun dhudha ta Bu? malah sampun kaping kalih”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.

		supados ngalkoni jejodhoan marang Parjono.	Ibu:”Lha bener dhudha nduk.”											• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
70.	52	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Darminah badhe dipunjodokaken kaliyan Parjono ananging darminah boten purun awit Parjono menika sampun duda, boten kantenan.	Darminah: “Dereng kantenan ta Bu” Ibu: “Durung karuwan kepriye?”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung kepiye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi

71.	52	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Darminah badhe dipunjodokaken kaliyan Parjono ananging darminah boten purun awit Parjono menika sampun duda, boten kantenan lan dereng nyambut damel.	Darminah: “Larenipun rak boten nyambut damel ta?” Ibu: “Eee senjata ora nyambut gawe kahanane rak beda karo kahananmu, anake wong sugih.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
72.	53	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Darminah badhe dipunjodokaken kaliyan Parjono amargi parjono menika putanipun tiyang sugih. Darminah dipunutus supados ngladosi parjono ingkang sae, boten kados garwa ingkang rumiyin.	Darminah: “Kok kula ngladosi punika dospundi ta?” Ibu: “Lo kepriye ta kuwi kowe wis karembug bakal kajodhokake Parjono.”		√			√					• Boten <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan sambat. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> sambat

73.	53	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Ibu saha Bapak menika sampun ngarembag menawi Parjono menika bakal dipunjodhoaken kaliyan Darminah.	Darminah: “Ingkang ngrembag sinten?” Ibu: “Lha sapa maneh yen ora wong tuwamu. Wong tuwamu sapa maneh yen ora bapakmu lan aku?”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung sinten’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> sambat
74.	53	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Ibu saha Bapak menika sampun ngarembag menawi Parjono menika bakal dipunjodhoaken kaliyan Darminah.	Ibu: “Lha sapa maneh yen ora wong tuwamu. Wong tuwamu sapa maneh yen ora bapakmu lan aku?” Darminah: “Ingkang ngrembag bapak ibu nanging ingkang badhe nglampahi rak kula ta Bu. Upama kula mopo kados pundi?”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun:

													<i>Direktif merecomendasi membenarkan</i>
75.	53	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Ibu saha Bapak menika sampun ngarembag menawi Parjono menika bakal dipunjodhoaken kaliyan Darminah, ananging darminah menika boten purun dipunjodhoaken kaliyan Parjono amargi darminah sampun kagungan Mas Akhmadi.	Darminah: “Ingkang ngrembag bapak ibu nanging ingkang badhe nglampahi rak kula ta Bu. Upama kula mopo kados pundi?” Ibu: “Apa kowe seneng yen gawe wiring wong tuwamu? Yen ora nurut wong tuwamu arep nurut sapa he?”			√			√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan cariyos menawi boten purun. • Boten <i>Literal:</i> Amargi ingkang dipunkajengaken inggih menika mopo • Fungsipun: <i>Direktif memohon</i>
76.	53	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Ibu saha Bapak menika sampun ngarembag menawi Parjono menika bakal dipunjodhoaken kaliyan	Ibu: “Apa kowe seneng yen gawe wiring wong tuwamu? Yen ora nurut wong tuwamu arep nurut sapa he?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan nuntut. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

		Darminah, ananging darminah menika boten purun dipunjodhoaken kaliyan Parjono. Darminah dipunutus nurut kaliyan jejodhoan menika.															makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> nuntut
77.	54	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Ibu saha Bapak menika sampun ngarembag menawi Parjono menika bakal dipunjodhoaken kaliyan Darminah. Ananging Darminah menika namung tresna kaliyan Mas akhmadi.	Darminah: “Kula rak sampun kapacangaken kaliyan mas Akhmadi ta Bu?” Ibu: “Iya bapakmu gek bengi ya wis kandha nanging si Akhmadi mbok banding karo Parjono ora ana sapralimane Nduk.”	√				√									• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan ngndharaken. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
78.	54	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Ibu kuwalon. Darminah boten purun	Ibu: “Saiki sing kuwasa ing kene mung aku, ngerti kowe?”	√					√								• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan..

		dipunjodhoaken kaliyan Parjono, ananging ibu sampun kukuh parjono menika bebojoan kaliyan darminah, ibu ingkang kuwasa ing kluwarga.											• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Direktif mrentah
79.	56	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Mbok nem. Ing wanci enjing darminah tindak ing peken, sasampunipun kadadosan dipuntari omah-omah kaliyan Parjono. Ing peken darminah kepanggih kaliyan Mbok nem.	Darminah: “Ana apa mbok?” Mbok nem: “Niki king kalori keng raka mas Akhmadi”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
80.	56	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Mbok	Darminah: “Lo tenan apa?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan

		nem. Sasampunipun mbok nem kepanggih darminah ing peken, mbok nem nyukani layang ing darminah, layang menika saking Mas Akhmadi, Darminah kaget.	Mbok nem: “Eeee lho mbok dithothok nggluduh ta”										maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’.
													• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
81.	56	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Mbok nem. Sasampunipun mboknem nyukani layang saking Mas akhmadi. Darminah kaget mbok nem menika kok tepung Mas Akhamdi.	Darminah: “Teka kowe wis tepung?” Mbok nem: “Empun ta, bab niku mengke-mengke kula cariyosi.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
82.	57	Pirembagan menika kadadosan antawisipun	Darminah: “Jam pira panjenengan mrana?”	√				√					• <i>Langsung:</i>

		Darminah kaliyan Mbok nem. Sasampunipun Darminah kepanggih kaliyan mbok nem, Darminah dipunutus kaliyan mbok nem supados tabuh gangsal sonten mangke rawuh ing griyanipun mbok nem wonten ing mriku sampun wonten Mas akhmadi. Darminah pitakonon kaliyan Akhmadi.	Akhmadi: “Kira-kira jam sanganan ngono. Jare kowe ora ana ngomah.”										Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘pira’.
													• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
83.	57	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi. Sasampunipun darminah kepanggih kaliyan Akhamdi, Darminah cariyos prakara ingkang nembe dipunalami kaliyan darminah, darminah	Akhmadi: “ Hhm nyata karo katranganmu ing layang-layangmu kok galak banget ta ibumu ki? ” Darminah: “Kepriye maneh kabeh iku lagi dadi cobaku, mas.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

		kagungan ibu kuwalon ingkang galak.												• Fungsiniipun: Asertif ngandharaken
84.	57	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi. Sasampunipun Draminah cariyos, darminah pitakonan kaliyan Akhamdi kok saged tepung kaliyan mbok nem.	Darminah: “Lha mbok Nem kok terus bisa dadi penghubung ki priye mula bukane?” Akhmadi: “Takonana dhewe kono wong ana wonge.”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘priye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
85.	58	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Mbok nem. Darminah kepingin dipuncariyosaken kok saged tepung kaliyan Mas Akhamdi, lajeng mbok nem cariyos	Darminah: “Mbok yen guneman aja diselani cangkeme ditutupi susur, hfu-li-a ki apa?” Mbok nem: “Kulina, kulina... mila sareng mas Akhmadi rawuh wingenane sajake terus		√				√					• <i>Boten Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge ndhawuhi supados boten susur menawi saweg guneman. • <i>Literal:</i>

		menawi mbok nem menika asring dolan wonten ing dalemipun ibunipun Akhmadi dados sampun kulina, ananging guneman mbok nem boten cetha amargi nembe nyusur suruh.	dingendikani ibune madosi griya kula... Rak nggih ngeten ta?"										Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
86.	58	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Mbok nem kaliyan Akhamdi. Mbok nem menika asring dolan wonten ing dalemipun ibunipun Akhmadi dados sampun kulina, lajeng akhamdi madosi griyanipun mbok nem.	Mbok nem: "Kulina, kulina... mila sareng mas Akhmadi rawuh wingenane sajake terus dingendikani ibune madosi griya kula... Rak nggih ngeten ta?" Akhmadi: "Iya ayake."	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
87.	58	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi. Draminah cariyos kaliyan akhamdi	Akhmadi: " Perkara apa?" Darminah: "Hhm wingenane ibu ndhawuhi	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.

		menawi wonten perkara, darminah dipunutus ibunipun supados purun omah-omah.	aku supaya gelema nglakoni omah-omah.”										Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
88.	58	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi, Draminah cariyos menawi wonten perkara, darminah dipunutus ibunipun supados purun omah-omah kaliyan parjono.	Darminah: “ Ibu jare wis nampa panembung saka...ee panjenengan rak uwis pirsia Parjono ya? ” Akhmadi: “Eeee o Parjono anake pak Jayakartika kae?”	√				√					• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
89.	58	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi, Draminah	Akhmadi: “ Eeee o Parjono anake pak Jayakartika kae? ”	√				√					• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge

		cariyos menawi wonten perkara, darminah dipunutus ibunipun supados purun omah-omah kaliyan parjono. Akhamdi ugi mangertos parjono menika putranipun pak Jayakartika.	Darminah: “Iya yakuwi kersane aku dipeksa arep dijodokake karo Parjono kuwi.”										pitakenan ngandharaken • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
90.	59	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi, Draminah cariyos menawi wonten perkara, darminah dipunutus ibunipun supados purun omah-omah kaliyan parjono. Ananging darminah boten purun kaliyan parjono, darminah boten nyaguhi utusanipun ibu kuwlon menika.	Akhmadi: “ Njur kowe dhewe kepriye? Apa wis nyaguhi utawa nyandikani dhawuhe ibumu iku? ” Darminah: “Oooooo kepriye ta apa aku bisa ninggal marang panjenengan?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepriye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
91.	59	Pirembagan menika kadadosan antawisipun	Darminah: “ Oooooo kepriye ta apa aku bisa	√				√					• <i>Langsung:</i>

		Darminah kaliyan Akhamdi, Draminah cariyos menawi wonten perkara, darminah dipunutus ibunipun supados purun omah-omah kaliyan parjono. Ananging darminah boten purun kaliyan parjono, darminah boten nyaguhi utusanipun ibu kuwlon menika. Ananging darminah menika boten saged ninggal Akhmadi sampun tresna kaliyan Mas Akhamdi.	ninggal marang panjenengan? Akhmadi: “Dadi durung nyaguhi.”										Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepiye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
92.	59	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi, Draminah cariyos menawi wonten perkara, darminah dipunutus ibunipun supados purun omah-	Akhmadi: “ Yen dipeksa priye? ” Darminah: “Cekake senjata dipatenana pisan aku niat ambangkang mula saiki aku genten nyuwun kapriye pamrayogamu.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepiye’. • <i>Literal:</i>

		omah kaliyan parjono. Ananging darminah boten purun kaliyan parjono, darminah boten nyaguhi utusanipun ibu kuwlon menawi dipunpeksa darminah badhe amabngkang.											Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
93.	59	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi, Sasampunipun darminah cariyos, akhmadi pitakonan kaliyan darminah panemune bapak prakara bab jejodhohan kaliyan parjono.	Akhmadi: “Bab iki kepriye panemune bapak?” Darminah: “Yen bapak dhewe ora rujuk banget marang karsane ibu kuwi, akeh ngrewangi aku.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukuranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepiye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
94.	64	Pirembagan menika kadadosan limolas tahun	Sundoro: “Rak padha tindakan kabeh ta?”	√				√					• <i>Langsung:</i>

		kapungkur ing wanci dalu wonten ing jalan serang kutha Purwodadi sundoro wangsul ing griya ananging wonten ing griya namung wonten Sundari kemawon.											Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
95.	64	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundoro kaliyan Sundari. Sundoro menika badhenyuwun idin dhateng sundari badhe tilem wonten griyanipun.	Sundoro: “Hhhhh Nek ngono aku bisa melu turu kene mengko ya?” Sundari: “Eh kepriye ta apa kowe arep nyiksa aku? yen nganti bapak ibu rawuh sawayah-wayah.”	√					√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>memohon</i> . • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Direktif memohon</i> dipuntingali saking tembung ‘nek ngono’

96.	64	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundoro kaliyan Sundari. Sundoro menika badhenyuwun idin dhateng sundari badhe tilem wonten griyanipun ananging sundari boten purun.	Sundari: “Eh kepriye ta apa kowe arep nyiksa aku? yen nganti bapak ibu rawuh sawayah-wayah.” Sudoro: “Ah kandhamu jare tindak jagong adoh, akeh nyarene.”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepiye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
97.	64	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundoro kaliyan Sundari. Ing griyanipun Sundari menika bapak kaliyan ibunipun nembe tindakan lan dereng wangsul, mula sundoro kapingin tilem ing griyanipun sundari.	Sundari: “Wah, priye ta iki? o kaya apa upama bapak-ibu nganti pirs daleme kanggo jag-jagan.” Sundoro: “Kuwi rak yen pirs wong dikandhani sesuk pajar aku lungo kok.”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung kepiye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

														makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
98.	64	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundoro kaliyan Sundari. Sundoro menika kangmasipun sundari ananging sundoro menika kagungan sifat ingkang ala yaiku mabuk, maling	Sundari: “ Mas Sundoro, kapan ta anggonmu mareni tumindak kaya ngono kuwi apa kowe ora kepingin urip sing kapenak tenterm ayem? Apa salawase mung kaya mangkono bae?” Sundoro: “Iku urusanku dhewe pokoke aku ora ganggu gawe marang kowe.”	√						√				• Boten <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kapan’. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Direktif menasehati</i> dipuntingali saking tembung ‘mareni’
99.	65	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundoro kaliyan Sundari. Ing wanci dalu sundoro dhateng ing	Sundari: “ Apa kaya ngene iki ora ngganggu? ” bengi-bengi teka ana omahe uwong pisan, kowe	√						√				• Boten <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge

		griyanipun sundari. Sundoro menika kakangipun sundari ananging sundoro menika gadhah sifat ala inggih menika dados durjana.	ora ngrasakake atiku tansah...” Sundoro: “Hhmmm ya wis pisan iki bae yen sesuk wis kok leksanani panjalalukku, aku ora ngetok-ngetok maneh.”										pitakenan caos pamrayogi. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif caos pamrayogi
100.	65	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundoro kaliyan Sundari. Sundari menika nyambut damel wonten ing purwodadi bebarengan kaliyan Letnan Darmanto uga dipuntugasaken ing purwadadi.	Sundoro: “ Wah bakal ora bisa nemoni kowe meneh aku, ya? ” Sundari: “Yen ketemu iku mesthi bisa, mbok kumpula pisan ta rak bisa, uger kowe mareni tumindakmu lan tobat.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: Asertif sambat
101.	66	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Ing wanci	Darmanto: “ Apa lagi sepisan iki ta Dhik ndeleng sesawangan ing kene? ”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge

		enjing Darmanto kaliyan Sundari badhe tindak ing Wirosari. Wonten ing sakiwa tengenipun dalam menika kathah endahing sesawangan dadosaken sundari menika sengsem.	Sundari: “Yen ora sepisan iki kapan, wong olehe manggon ing dhaerah kene lagi telung sasi. Panjenengan kang mesthine wis paham banget ing dhaerah kene, wong asal kelahiran rak saka kene ta?”										pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’.
102.	68	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Darmanto lan Sundari tindak saking Purwodadi tumuju ing Wirosari inggih menika dhaerah kelahiranipun Darmanto. Darmono badhe madosi bapak saha seduluripun.	Sundari: “Yen ora sepisan iki kapan, wong olehe manggon ing dhaerah kene lagi telung sasi. Panjenengan kang mesthine wis paham banget ing dhaerah kene, wong asal kelahiran rak saka kene ta?” Darmanto: “O padha wae senjata asal kelahiranku sakak kene nanging wis wiwit cilik kira-kira umur limang tahun, aku ninggal dhaerah Purwodadi-		√			√					• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: Asertif ngandharaken
													• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge memebenarkan • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Dirktif merecomendasi membenarkan</i>

			Wirosari ngumbara tekan ngendi-ngendi. Malah pepisahan karo bapak lan sedulur-sedulurku ya wiwit iku.”										
103.	68	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Darmanto lan Sundari tindak saking Purwodadi tumuju ing Wirosari amargi badhe madosi bapak saha seduluripun Darmanto ingkang dalemipun wonten ing Wirosari.	Sundari: “Eeeeng lha keng rama saiki apa isih ana wirosari?” Darmanto: “Mula iki mengko digoleki, muga-muga isih padha ketemu wilujeng, pepisahan wiskira-kira limalas tahunan luwih lagi iki bisa anggoleki.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
104.	68	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundari kaliyan Darmanto. Ing wnaci siang darmantokaliyan	Sundari: “Priye ta, Mas mula bukane teka nganti kaya mangkono iku?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.

		sundari tindak wonten ing wirosari madosi bapak saha sedluruipun darmanto ingkang kapisah sampun welasan taun.	Darmanto: “O iki crita dawa Dhik liya-liya wektu yen sela dakceritani.”											Dipuntingali saking tembung ‘priye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
105.	68	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Wonten ing dalan sundari nyuwun pirsu kenging menapa darmanto menika pisah kaliyan bapak saha seduluripun. Menapa kahanan darmanto sami kaliyan kahanan Sundari.	Sundari: “ Hhmmmm apa ya padha karo aku kahananmu iku? ” Darmanto: “Hhhmmmm”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> sambat

106.	69	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Sasampunipun Darminah kaliyan Sundari rawuh ing desa kranggan, Wirosari ananging darmanto boten kemutan amargi sampun beda banget kalih jaman rumiyin.	Sundari: “Biyen ana kampung ngendi ta daleme?” Darmanto: “iya ana kampung kene iki nanging endi ya daleme bapak biyen.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘ngendi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
107.	69	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Ibu martasanjaya. Sasampunipun rawuh ing desa kranggan wonten setunggal griya ingkang rumiyin griyanipun Bapak Sasatrasudiro inggih menika bapakipun	Darmanto: “Nuwun sewu, nderek pitaken punapa leres punika dalemipun Pak Sastrasudiro?” Ibu Martasanjaya: “Inggih Nak, manga pinarak rumiyin.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘pitaken’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

		Darmanto. Ananging wonten ing griya menika sampun dipundalemi kaliyan Pak Martasanjaya lan kluwarga.											makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
108.	69	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Pak Martasanjaya. Sasampunipun rawuh ing dalemipun Martasanjaya, menika dipundalemi kaliyan pak martasanjaya sampun gangsal tahun kepungkur.	Darmanto: “Inggihi nuwun, dados punika dalemipun? sampun pinten tahun bapak dedaleman wonten ngriki?” Martasanjaya: ‘Sampun sawatawis Nak, sampun wonten meh gangsal tahun, rak iya ta ya bu?’	√						√			• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Ekspresif</i> panuwun
109.	69	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Pak Martasanjaya. Sasampunipun rawuh ing dalemipun Martasanjaya, menika dipundalemi	Martasanjaya: ‘Sampun sawatawis Nak, sampun wonten meh gangsal tahun, rak iya ta ya bu?’ Bu Martasanjaya: “Inggihi leres, nak malah sampun	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i>

		kalijan pak martasanjaya sampun gangsal tahun langkung.	kaparan langkung. Wonten punapa ta Nak?”										Maknanipun tuturan jumbuh kalijan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
110.	70	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kalijan Bu Martasanjaya. Griya menika sampun dipundalemi kalijan Pak martasanjaya gangsal tahun langkung, lajeng Bu martasanjaya menika pitaken wonten menika kok tindak ing griyanipun.	Bu Martasanjaya: “Inggi leres, nak malah sampun kaparan langkung. Wonten punapa ta Nak?” Darmanto: “Anu kok bu boten punapa-punapa kula punika madosi bapak kula ingkang rumiyen dalemipun enget kula wonten ngiriki.	√				√					• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘punapa’. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kalijan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> caos pamarayogi
111.	70	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kalijan Pak	Darmanto: “ Punapa tebih dalemipun, Pak? ”	√				√					• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan

		Martasanjaya. Sasampunipun Darmanto pitakenan wonten pundi samenika bapak saha seduluripun, ananging Pak martasanjaya boten mangertos, amargi pak martasanjaya menika rumiyin tumbas griya saking kamas Gunawicara. Dalemipun gunawicara namung wingking giya menika lajeng dipunaturi rawuh ing griyanipun pak martasanjaya.	Martasanjaya: “Mboten Nak celak kemawon, punika margi alit kapernah wingking griya cobu kula aturi nengga sawatawis.”											maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘punapa’. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamarayogi
112.	70	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Gunawicara. Sasampunipun Gunawicara dipunaturi rawuh ing griyanipun pak martasanjaya,	Gunawicara: “Lajeng wonten kersa punapa?” Darmanto: “Anu pak namung badhe nyuwun katrangan anu kula punika madosi bapak kula name Sastrosudiro, rumiyin	√				√						• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘punapa’. • <i>Literal</i> :

		Gunawicara sampun rawuh lajeng pitaken kaliyan Darmanto wonten kersa menapa kok madosi Gunawicara.	dalemipun saenget kula wonten mriki.”										Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> caos pamarayogi
113.	70	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Gunawicara. Sasampunipun guneman kaliyan Gunawicara, darmanto pitakenan menapa pitepang kaliyan Pak sastrosudiro. Lajeng Gunawicara inggih mangertos pak satrosudiro menika pegawai kantor asisten rumiyin.	Gunawicara: “ Ooo dhimas Sastrosudiro pegawai kantor asisten mriki rumiyin? ” Darmanto: “Inggih tiyang kula taksih alit rumiyin punika”.	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaraniipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>membenarkan</i> . • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
114.	70	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Gunawicara. Sasampun	Gunawicara: “ Eee punapa nak punika manto adhikipun Mini adhikipun Darmono lan	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaraniipun pitakenan maksudipun kangge

		darmanto pitepung menawi darmanto menika larenipu pak sastrasudiro lajeng mas Gunawicara kemutan kaliyan darmanto.	Darminah rumiyin punika?” Darmanto: “Inggih Pak leres.”										pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘punapa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
115.	71	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Gunawicara. Sasampunipun dipun cariyosaken menawi Bapak Kaliyan Darminah menika boten dalemi griya menika lajeng pindah wonten ing madiun lajeng pindah wonten bojanegara lajeng pindah malih datheng Sala lajeng	Darmanto: “Lajeng sapunika bapak lan Yu Darminah wonten pundi?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘pundi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun:

		tahun menika pindhah datheng Purwodadi.											<i>Asertif</i> caos pamarayogi
116.	72	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Gunawicara. Sasampunipun darmanto menika mangertos menawi bapak kaliyan darminah wonten ing Purwodadi bungah atinipun darmanto, lajeng gunawicara piaken kaliyan darmanto kala wau saking pundi.	Gunawicara: “Inggih la wela kliru krama maneh aku dakcabut maneh iya ing purodadi lha mau apa rak iya ngliwati, Nak manto saka ngendi ta ki mau? ” Darmanto: “Inggih saking Purwodadi.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘ngendi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
117.	72	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Gunawicara. Sasampunipun Darmanto mangertos bapakipun wonten ing Purwodadi lajeng	Darmanto: “ Lha dhateng kampung pundi dalemipun? ” Gunawicara: “Mau nalika tindak mrenges mesthi ngliwati wong daleme ing Jalan Getas.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘pundi’. • <i>Literal:</i>

		nyuwun pirsakampungipun wonten pundi.												Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
118.	72	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Gunawicara. Sasampunipun Darmanto mangertos bapakipun wonten ing Purwodadi lajeng nyuwun pirsakampungipun wonten pundi lajeng nomeripun pinten.	Darmanto: “Jalan Getas? Nomer?” Gunawicara: “E nomer e ora apal nanging gampang golek-goekane angger takon daleme Inspektur Pulisi Akhamdi mesthi akeh sing bisa nuduhake.”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken

119.	73	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Sasampunipun saking griyanipun pak martasanjaya menika darmanto kaliyan sundari tumuju ing Purwodadi malih.	Sundari: “Priye mas?” Dramanto: “Wah kecelik sethitik nanging malah oleh katrangan cetha saiki bapak lan Yu Mien ana Purwodadi jebule.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung priye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
120.	73	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Sasampunipun	Sundari: “Eh laha iki mau kepiye teka ubeng-ubengan?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge

		saking griyanipun pak martasanjaya menika darmanto kaliyan sundari tumuju ing Purwodadi malih lan badhe madosi ing jalan getas.	Darmanto: “O pancen lagi kepater obor.”										pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepiye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
121.	73	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Darminah. Sasampunipun rawuh ing jalan Gates menika darmanto alon-alon pitaken marang tiyang mrika. Sasampunipun	Darminah: “Panjenengan sinten?” Darmanto: “Daramnto. apa kowe yu yu Mien Darminah? Aku Manto Yu?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘sinten’. • <i>Literal:</i>

		terang panggonane, wonten bocah cilik umur patang tahunan nembe dolanan lajeng weruh darmanto banjur nangis mlebu griya, banjur darminah buka lawing.												Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
122.	73	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Darminah. Sasampunipun darmanto kepanggih kaliyan darminah lajeng darminah kaget amargi saged kepanggih malih kaliyan darmanto.	Darmanto: “Daramnto. apa kowe yu yu Mien Darminah? Aku Manto Yu?” Darminah: “Ooooo Allah Mantooo.”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

													• Fungsini pun: <i>Asertif</i> ngandharaken
123.	74	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darminah. Bungahing darminah amargi kepanggih darmanto lajeng bapak miring lajeng bapak ugi kepanggih kaliyan darmanto.	Bapak: Apa iki ana apa, apa?” Darminah: “Pak pak manto dhateng Pak.”	√				√					• <i>Langsung</i>: Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal</i>: Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsini pun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi

124.	75	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bapak kaliyan Darmanto. Sasampunipun kepanggih kaliyan bapak. Darmanto menika nyuwun pirsu kabaripun Darmini kaliyan Darmono, ananging bapak saha darminah ugi boten mangertos kabaruipun mini lan darmono.	Darmanto: “ Mini lan Mas Darmono kabaripun kados pundi Pak? ” Bapak: “O Allah nganti saprene ora krungu kabare aku, apa meneh si Darmono.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘pundi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
125.	75	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Darminah.	Darmanto: “ Dadi nganti saiki babar pisan ora ana kabare? ” Darminah: “Ora”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan

		Sasampunipun darmanto nyuwun pirsu kabaripun mini lan darmono, Darminah ugi boten mangertos samenika Mini lan Darmono wonten ing pundi.											maksudipun kangge pitakenan.. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
126.	75	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Darminah. Sasampunipun cariyos Mini lan Darmono. Darmanto menika nyuwun pirsu putanipun	Darmanto: “Eh iya iki mau endi mau putrane sing nomor pira Yu?” Darminah: “Kuwi ponakanmu sing nomer loro. Sing gedhe dhewe wadon wis sekolah, kuwi ya wadon adhine maneg lanang isih umur rong	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

		Mbak yu darminah sampun pinten.	tahun kurang, lha kae lagi turu.”											makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
127.	76	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Darminah. Darmanto nyuwun pirsu kaliyan darminah mas akhmadi menika kok dereng kepanggih menika wangsulipun jam pinten.	Darmanto: “Ee dadi wis telu ya Yu... Hla mas Akhamdi biasane rawuh jam pira?” Darminah: “Jam loro.”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘pira’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun:

													<i>Asertif</i> caos pamaryogi
128.	77	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Sumarti. Sumarti menika rencangipun sundari, ing sawijining diten wanci sonten bubar magrib sundari kaliyan sumarti tindak ing griyanipun Darminah.	Darminah: “Dik Sumarti asli saking Semarang inggih?” Sumarti: “Menawi asal kelahiran saking bawah Pekalongan.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
129.	77	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundari kaliyan Darminah. Aslinipun sundari menika wonten	Darminah: “Dhik Sun rak kerep kondur tilik nyang Pathi, ya?” Sundari: “Inggih Mbakyu waunipun meh saben	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.

		ing Pathi, sundari manggen ing Purwodadi menika nembe tigang sasi. Darminah menika pitaken menapa Sundari menika kerep kondur ing Pathi.	sonten wangsul, nanging sapunika awis-awis.”										• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
130.	78	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Darminah. Darmanto menika cariyos ing darminah menawi kepingin priksa sesawangan ing Pathi dalemipun Sundari.	Darminah: “Kepingin ndeleng sesawangan apa kepingin ngeterake sesawangan?” Darmanto: “Eee ya loro-lorone ta wis.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun:

													<i>Asertif</i> caos pamaryogi
131.	78	Pirembagan menika kadadosan Sundari ngajak darminah supados ugi mriksani sesawangan ing dhaerah Pathi dalemipun sundari.	Sundari: “E mbok inggih ta Mbakyu, manga mbenjing punapa?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘punapa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharken
132.	78	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan	Darminah: “O inggih Dhik sampun kuwatos. E	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan

		Sundari. Darminah menika nyuwun pirsana menapa ibunipun sundari menika sampun sepuh.	keng ibu apa wis sepuh ngono ta Dhik?” Sundari: “Sampun mBakyu e anu lha punika mas Manto inggih sampun nate sowan sepisan, kapan kae ya Mas?”										maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
133.	78	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundari kaliyan Darmanto. Sesampunipun cariyos menawi darmanto menika sampun nate kepanggih kaliyan	Sundari: “Sampun mBakyu e anu lha punika mas Manto inggih sampun nate sowan sepisan, kapan kae ya Mas?” Darmanto: “Ah sepisan kae tur mung sedhela banget.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kapan’. • <i>Literal:</i>

		ibunipun sundari ananging namung sepisan.												Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
134.	79	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmanto. Sasampunipun Sundari kaliyan Sumarti wangsul saking griyanipun Darminah, lajeng darminah menika ngraos resep kaliyan sundari lan sumarti.	Darmanto: “Luwih resep sing endi Yu?” Darminah: “Anu eh sajatine atiku kok rada ora kepenak eh anu ora dhing.”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung endi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

													• Fungsini pun: <i>Asertif</i> caos pamaryogoi
135.	79	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Darmanto. Darminah menika ngraos ora kepenak atinipun menawi deleng Sundari.	Darmanto: “Ora kepenak kepriye Yu?” Darminah: “Eee anu rasane atiku nyang Sundari kaya nyang adhiku dhewe.”	√					√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepiye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsini pun: <i>Direktif menasehati</i>
136.	80	Pirembagan menika kadadosan antawisipun	Darminah: “Terus kepriye, Mas?”	√				√					• <i>Langsung:</i>

		Darminah kaliyan Akhamadi. Akhamdi menika dereng lega atine menawi dereng kecekel para durjana menika, lajeng akhamdi menika badhe tumandang piyambak.	Akhamdi: “Aku kudu tumandang dhewe. Durung lega rasane atiku yen durung ngrampungke prakara iki.”										Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepiye’.
													• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
137.	80	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi. Akhamdi badhe nyekel durjana	Darminah: “ Njur kepriye rancangan panjenengan? ” Akhamdi: “Anu sukandar sopirku arep dakkon	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.

		kanthi rancangan ingkang dipunpikiraken lan sampun ngutus sopiripun supoados nyilidiki ing papan panggoanipun durjana.	nyilidiki mrana. Dheweke durung suwe ing dhaerah kene, dadi akeh sing durung kenal.											Dipuntingali saking tembung ‘kepiye’.
														• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
138.	81	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Akhamdi kaliyan Sukandar. Sasampunipun akhmadi ngutus sukandar supados nyilidiki wonten ing griyanipun durjana, lajeng sukandar purun.	Akhmadi: “Wis ngerti ta maksudku?” Sukandar: “Sampun dados benjing enjing pajar kula bidhal.”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan mrentah. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

													makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Direktif</i> mrentah
139.	81	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Nyonyah Cina kaliyan Sukandar. Ing wanci enjing sukandar sampun budal saking griyanipun Akhmadi lajeng sampun rawuh ing desa Karangsari lajeng kepanggih kaliyan nyonya cina yaiku garwanipun durjana.	Nyonyah Cina: “Iya ana apa Kang?” Sukandar: “Anu yen mriki taksih mbetahaken bau, kula badhe pados padamelan saonten-ontene.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> caos pamarayogi
140.	82	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sukandar kaliyan Nyonya Cina. Sukandar nyuwun badhe pados	Sukandar: “Saweg napa nika, napa kula mara mrika?” Nyonyah Cina: “Ora engko rak rampung wong	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.

		pedamelan ing griya nyonya cina menika, supados saged nyidiki wonten ing griya menika.	lagi nata gudhang lha kae wis mrene.”										Dipuntingali saking tembung ‘napa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
141.	82	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sukandar kaliyan Babah Dengkek. Sasampunipun sukandar nyuwun badhe pados pedamelan, sukandar dipunterima nyambut dame ling mriku, lajeng babah nyuwun pirsu saking pundi asalipun sukandar menika.	Sukandar: “Kula nuwun Bahanten, badhe pados padamelan, suparing paring.” Babah Dengkek: “Eee wong endi ta kowe?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘endi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi

142.	82	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sukandar kaliyan Babah Dengkek. Sasampunipun sukandar nyuwun padamelan lajeng babah menika purun, ananging namung dados njongos kemawon.	Babah Dengkek: “Kowe gelem ta njongos ing kene?” Sukandar: “Welha purun malih ta, wong pancen pados padamelan, kok.”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Direktif</i> mrentah
143.	82	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sukandar kaliyan Babah Dengkek. Sasampunipun sukandar nyuwun padamelan lajeng babah menika purun lajeng babah ngendika badhe nyuwun bayaran pinten.	Babah Dengkek: “Lha kowe njaluk bayaran pira?” Sukandar: “O prekawis niku kula boten ngarani, sakersane mriku. Pokoke kula niki saged nedha lan saged tumbas rokok ngoten empun trimah.”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘pira’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun:

													<i>Asertif</i> ngandharaken
144.	85	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Akhamdi kaliyan Sukandar. Sasampunipun sukandar dipuntambi nyambut dame ling griyanipun babah lajeng sukandar menika nyolidiki lan mangertos ing kamar ngajeng menika wonten panggonan ingkang nyurigai. Lajeng sukandar ngendika kaliyan akhamdi bab menika.	Akhamdi: “Dadi panggonane terang ing kamar ngarep?” Sukandar: “Inggih pak, dados mangke lemari pokok ler kedah dipuningsed mangajeng sekedhek, lajeng wingkingipun kapernah bolongan alit ngeten kedah dipundudul mawi potlot inggih saged.	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
145.	85	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Akhamdi kaliyan Sukandar. Ing wanci ndalu kinten-kinten tabuh wolu ndalu menika akhamdi kaliyan	Akhamdi: “Iya aja lali kowe mengko reka-reka nglawan ya?” Sukandar: “Inggih”		√				√				• Boten <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>memesan</i> • <i>Literal:</i>

		rencang-rencang badhe nyekel para durjana salahsatunggalipun menika babah dengkek, sukandar dipunutus supados mangkeh ngelawan para pulisi.											Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Direktif memesan</i>
146.	87	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Akhmadi kaliyan Babah. Ing wanci dalu sasampunipun Akhmadi kaliyan rencang-rencang polisi grebek griyanipun babag dengkek wonten ing griya menika wonting gangsal tiyang salasetunggalipun menika sukandar.	Akahmdi: “Piro cacahé jiwae omah iki?” Babah dengkek: “Lima Den selain tamu saya dua ini.” Pirembagan menika kadadosan antawisipun	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaraniipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘pira’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif ngandharaken</i>
147.	89	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundari kaliyan	Sundari: “Mas akhmadi apa tindakan iki ya?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaraniipun pitakenan

		Darminah. Sasampunipun akhmadi saged nyekel babah dengkek kaliyan 2 durjana lajeng ing griyanipun darminah menika wonten tamu inggih menika Sundari.	Darminah: “Iya rada repot wektu iki. Gek wing iwis bisa nyekel cina karangsari karo durjana loro.”											maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
148.	90	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sundari kaliyan Darmanto. Ing wanci dalusundari taksih wontening griyanipun Darminah. Darmanto kaliyan sundari guneman ngomongke babah dengkek lan durjana, ananging kepalanipun durjana dereng kecekel. Sundari mangertos asma	Sundari: “ Apa wong loro kuwi ya ngandhakake kepalane? ” Darmanto: “Iya kepalane jenenge Sundoro.”	√				√						• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun:

		kepalanipun inggih menika Sundoro.											<i>Asertif ngandharaken</i>
149.	90	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Sasampunipun Sundari menika mangertos menawi kepala durjana ingkang nyulik bocah wadon ing semarang menika ugi Sundoro.	Darmanto: “ Ana apa sun, apa lara, apa masuk angin? ” Sundari: “Ora apa-apa.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembungnipun • Fungsiniipun: <i>Asertif ngandharaken</i>
150.	90	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Sundari. Sasampunipun Sundari mangertos ingkang dados durjana menika sundoro lajemng	Darminah: “ Ana apa ta? ” Masuk angina iki genah keroki ya dhik.” Sundari: “Mboten mboten mbak yu, saestu mboten punapa-punapa.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i>

		sundari awake lemes, eluhe netes ing pipi.												Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
151.	92	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan Sundari. Sasampunipun Sundari menika pijer amargi kepireng asma sundoro banjur jujur menawu sundoro menika sedulur tuwane.	Darmanto: “Sapa sedulurmu iku?” Sundari: “Aku iki adhine wadon sundoro.”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘sapa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
152.	93	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darmanto kaliyan	Darmanto: “Kepriye atimu saiki dhik Sun?”	√						√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan

		Sundari. Sasampunipun padha mangetos menawi sundoro menika seduluripun sundari banjur padha nguataken sundari.	Sundari: “Pangandikamu mau bener kabeh, mas o iya kepriye maneh pancen ya lagi dadi lelakonku, duwe sedulur tuwa siji ora kena diboti.”										maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘kepiye’. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Ekspresif</i> bela sungkawa
153.	97	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Akhmadi kaliyan Sukandar. Ing wanci ndalu Inspektur Akhmadi kaliyan kandar badhe nyekel sundoro ing sawijining dhaerah Genengsari, wonten mriku menika dhaerah sundoro tinggal. Wonten ing mriku akhmadi boten namung kaliyan	Akhmadi: “ Kardi wis ngetutke? ” Sukandar: “Inggih sampoun.”	√					√				• <i>Langsung</i> : Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.. • <i>Literal</i> : Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Direktif</i> mrentah

		sukandar kemawon ananging wonten ingkang biyantu inggih menika Kardi.											
154.	98	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Akhamdi kaliyan Sukandar. Wonten ing mriku akhmadi boten namung kaliyan sukandar kemawon ananging wonten ingkang biyantu inggih menika Kardi lan Pak lurah Genengsari.	Akhmadi: “Pak lurah apa uga wis tekan kana?” Sukandar: “Dereng wonten katingal.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘apa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharken
155.	100	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Inspektur yoyok kaliyan Inspektur Akhmadi. Wonten ing <i>proses penangkapan</i> sundoro menika ugi dipunbiantu	Inspektur Yoyok: “Inggih kula ingkang klintu mboten enggal hubungan kaliyan Pak lurah. Dados panjenengan saking Purwodadi, inggih?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung dados’.

		kalih inspektur yoyok, menika ugi polisi.	Akhmadi: “Inggih madosi sundoro.”										• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
156.	100	Pirembagan menika kadadosan antawisipun inspektur Yoyok kaliyan Inspektur Akhmadi. Inspektur yoyok menika nyuwun pirsan menapa sampun nglacak papanipun sundoro.	Inspektur Yoyok: “Sampun manggih lacakipun?” Akhmadi: “Sajakipun sampun radi pikantuk damel.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
157.	103	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Sukandar kaliyan Akhamdi. ing wanci	Sukandar: “Dos pundi Pak mboten punapa-punapa?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge

		tabuh sewelas ana pulisi lapur menawi sundoro menika badhe tindak ing griya ingkang sampun dipunantau kaliyan pulisi. Sasampunipun sundoro menika kacekel amargi dipuntembak kaliyan sukandar.	Akhmadi: “Slamet aja kedhisikan pistolmu ayake aku mulih aran.”										pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘punapa’.
													• <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
158.	105	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Pak sastrosudiro kaliyan Darmanto. Sasampunipun sundoro kecekel. Banjur ing sawijining dinten pak sastro menika ngendika kapan darmanto badhe karesmeake marang sundari.	Pak Satrosudiro: “Thole Darmanto, anggonmu pepacangan karo nak sundari wus rada suwe saka pikarepku apa ora becik enggal karesmekake?” Darmanto: “Kula namung nyumanggaaken kersanipun bapak malah sajatosipun sampun dangu kula badhe matur bab punika.”		√				√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan mrentah. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Direktif</i> mrentah

159.	106	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi. Ing wanci ndalu, Akhamdi wangsul saking kantor, lajeng ngendika kaliya darminah menawi inspektur yoyok kaliyan Naniek badhe rawuh ing griyanipun akhmadi.	Darminah: “Lho durung padha kondur nyang Semarang ta?” Akhamdi: “Durung genah lagi rampung mau urusane sesuk-sesuk kondure.”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> Caos pamaryogi
160.	106	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan Akhamdi. Darminah menika pitaken menawi kala wingi inspektur yoyok kalih naniek menika nyare wonten pundi kok dereng wangsung ing semarang.	Darminah: “Hla gek wingi barang padha nyare nyang ngendi?” Akhmadi: “Ing daleme Pak Komisaris. Mula yen kersa mengko bengi arep dakaturi genten nyare kene bae.”	√					√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘ngendi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun

													• Fungsini pun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
161.	106	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Pak sastrosudiro kaliyan Akhmadi. Sampunipun akhamdi guneman kaliyan darminah, Lajeng akhmadi guneman kaliyan pak sastro ngerembag lamaranipun darmanto.	Pak Sastrosudiro: Iya lagi golek dina iki mau, kapan selamu?" Akhmadi: "Dhawahaken wulan ngajeng punika lho pak".	√					√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung 'kapan'. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsini pun: <i>Direktif memesan</i>
162.	107	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Darminah kaliyan putrinipun darminah. Ing wanci enjing wonten dhokar mandek ing griya. Lajeng wonten tamu menika putro wis	Darminah: "Tamu sapa apa karo bapak?" Putrine Darminah: "Ora wong nitih dhokar kok karo bulik Sun, tamune putri wis sepuh."	√					√				• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung 'sapa'. • <i>Literal:</i>

		sepuh kaliyan sundari. menika ibunipun sundari.												Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> caos pamarayogi
163.	109	Pirembagan menika kadadosan ing wanci enjing sasampunipun darminah menika mangertos menawi ingkang rawuh ing griya menika ibunipun ingkang sampun puluhan taun boten kepanggih malih, menika dhateng ing griyanipun darminah. Lajeng bu sastro menika madosi pak sastro.	Bu Sastosudiro: “O Allah ngger saka pokale ibumu nganti kelakon kaya ngene. Hla bapakmu saiki ana ngendi?”	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaraniipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘ngendi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
164.	110	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Inspektur yoyok kaliyan	Inspektur Yoyok/ Darmono: “ Yuu aku ora pangling kowe rak yu	√				√						• <i>Langsung:</i> Ukaraniipun pitakenan

		darminah. Wonten ing griyanipun darminah lajeng darmono rawuh lan mangertos menawi darmono menika kepanggih kaliyan darminah ingkang sampun puluhan tahun boten kepanggih	Darminah, ta? Aku sapa yu? Tamatna aku.”										maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘sapa’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
165.	116	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Pak dimin kaliyan darmono. Sasampun darmono kepanggih kaliyan darminah lajeng cariyos menawi saged dados inspektur lajeng kepanggih kaliyan pak dimin. Kepanggih pak dimin wonten ing sawah ingkang nembe mendhet	Pak Dimin: “Heh saben bengi mesthi aku kelangan jagung, yak kowe kuwi mesthi bangsate, ya? Ayo melu aku.” Darmono: “O Pak saestu kula lare tebih, sanes pandung ingkang sok mendhet jagung sampeyan.”	√						√			• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan <i>menyalahkan.</i> • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun:

		jagung amargi sampun luwe.											<i>Ekspresif menyalahkan</i>
166.	116	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Pak dimin kaliyan darmono. Pak dimin menika mangertos menawi ingkang maling jagungipun menika darmono. Lajeng pak dimin menika nyuwun pirsu darmono menika tiyang pundi.	Pak Dimin: “Kowe cah endi, yagene bengi-bengi tekan kene?”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘endi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif ngandharaken</i>
167.	117	Pirembagan menika kadadosan antawisipun pak dimin kaliyan darmono, sasampunipun pak dimin mangertos menawi darmono menika boten gadhah griya	Pak Dimin: “Kowe ra durung ngantuk ta?” Darmono: “Durung mung awakku kesel banget lan sikilku lara padha mlentung-mlentung.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan

		lajeng dipunajak ing griyanipun pak dimin.											makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
168.	117	Pirembagan menika kadadosan antawisipun pak dimin kaliyan darmono. Darmono dipunajak kaliyan pak dimin mincing ing kali menawi oleh iwak mangkih saged dados sangu kangge darmono.	Darmono: “ Apa akeh ta iwake? Kali endi iki? ” Pak Dimin: “Kali cilik bae ora ana jeneng.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘endi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsiniipun: <i>Asertif</i> ngandharaken
169.	124	Pirembagan menika kadadosan antawisipun pak sastrosudiro kaliyan darmono. Sasampunipun darmono cariyos ing	Pak Sastrosudiro: “ Lha jenengmu kok ganti Yoyok ki priye? ” Darmono: “Yoyok punika paraban saking kanca-	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan.

		sedaya kluwarga, menawi samenika dados inspektur yoyok aslinipun darmono.	kanca menawi ngndang kula, malah wiwit sekolah rumiyin.”										Dipuntingali saking tembung ‘priye’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> caos pamaryogi
170.	125	Pirembagan menika kadadosan antawisipun Bu sastrosudiro kaliyan pak sastrasudiro. Sasampunipun ing griyanipun darminah sampun kumpul balung ingkang kapisah sampun puluhan tahun.	Bu Sastrosudiro: “ Hla saiki ibumu kuwalon ana ngendi? nyang endi Pak? ” Pak Sastrosudiro: “Embuh wis lunga gek ngantene Darminah kae nganti saiki ora ana kabare.”	√				√					• <i>Langsung:</i> Ukaranipun pitakenan maksudipun kangge pitakenan. Dipuntingali saking tembung ‘endi’. • <i>Literal:</i> Maknanipun tuturan jumbuh kaliyan makna asli tetembunganipun • Fungsipun: <i>Asertif</i> ngandharaken

